Кооперативна Республика

екон.- суспільний місячник. ○ рік видання IV

„CO-OPERATIVE REPUBLIC"
UKRAINIAN MONTHLY REVIEW, Lwiw — Poland
„LA REPUBLIQUE COOPÉRATIVE"
REVUE MENS. OUKRAÏNIENNE, Lwiw — Pologne
„DIE GENOSSENSCHAFTSREPUBLIK"
UKRAINISCHE MONATSSCHRIFT, Lwiw — Polen.

№ 9

Кооперація вказала вихід з крізи — чи світ піде цею дорогою?

Писати ще на тему причин сучасної господарської катастрофи непотрібно. Вони вже вияснені і думки в головних точках узгіднені; вже навіть найвірніші оборонці капіталістичної системи замовкли. Вони оставляють без відповіди ті голоси, що вину за крізу складають не на конюнктуру, і не на мниму надпродукцію дібр, а таки на хиби самої системи. Безробіття серед робітництва і службовицтва, катастрофа з цінами продуктів села, нужда мас при переповнених магазинах — всі ті хоробливі явища випливають з хиб в самій організації европейсько-американського господарства. В тім пункті є вже усталений погляд — як в кругах другого і третього Інтернаціоналу так серед лондонської і паризької провідної преси, в кругах католицької церкви в однаковій мірі як в промовах Мусоліні...

До структуральних, невідлучних хиб капіталізму приєднується другий могучий чинник — політичний. Стан постійного мілітарного напруження між великанами-державами і безконечні видатки на збросння гідно секундують дикій какофонії митних і демпінгових баталій.

Куріозність положення доходить вже до свідомости навіть тих, що в тих справах залюбки блукають в якомусь тумані незнання і самообману, а критику капіталістичної системи вважають з засади інтригою Москви. Навіть в таких кругах роздаються вже голоси про „крізу системи капіталізму". А наднях ми читали в львівському проурядовому органі такі слова:

> „Світові запаси збіжа виносять $5^1/_2$ мілярда бушлів, цукру 6 міл. тон, кави 20 міл. міхів, чаю 225 міл. фунтів в одній В. Британії. Гума, мідь, бавовна, цина — заповнюють склади пяти частин світа. Про готові фабрикати і не говорити. У британських банках лежить без руху 860 міл. фунтів шт. (поверх 4 міліярди долярів). І що з тим всім почати, коли одночасно населення терпить недостаток найнеобхідніших річей?"

Найцікавіші якраз останні слова. Так наче живцем переписані з „Кооп. Республики“ — тільки що ми писали це на 2 роки скоріше.

Не треба однак придавати за богато значіння голосам з того боку. Це може бути хвилина слабости, необережна щирість, якої швидко пожалують і не забудуть відпекатися при першій нагоді, як заблисне якийсь промінчик надії на конець кризи. Важніше в наших очах те, чи наросли вже, або чи хоч наростають ті сили, які зможуть заступити скомпромітований устрій? Чи є вже в народніх масах хоч свідомість тої дороги, якою треба йти, щоб вийти з блудного круга? Ті „з другого боку“ напевне придумуватимуть якісь півсредства, щоби запобігти зміні системи. Як біда притисне ще більше — то посипляться заклики до „господарських сфер“, щоби вдоволялися меншими дивідендами, тантіємами і гратифікаціями, щоби дещо стулили „ножиці“, трохи придали робітництву і под. Та чи буде це справжня направа відносин, чи не буде це тільки продовженням кризи і рівночасно підготовкою нової, ще болючішої?

Кооперація вказала людству інший шлях оздоровлення; найшли цей шлях у тьмі критичних днів незабутні рочдельські піоніри; нагадує про той шлях людству рік-річно у своїй відозві Міжнароднє Кооперативне Обєднання. В цім році його голос осторого прозвучав особливо проймаючо:

„... поставити на місце особистої наживи — добро загалу!...

„Обєднати усіх людей землі в стремлінні до усунення баришівництва“.

„Безоглядна конечність господарського і мілітарного розброєння, як необхідна умова до утримання світового мира“...

Кооперація є аполітичний рух, але не до тої міри, щоби могла замикати очі на такі кольосальні проблєми, як питання мира і війни, справа господарських воєн між народами, божевільних зброєнь і т. д. Кооперативний рух здає собі справу з того, що саме його існування є залежне від політичної структури держав, від існування демократичних свобід, та від стабільности міжнародніх відносин. І так само, як не мовчала українська кооперація в добі, коли ворожі сили захитували самою основою вільної української державности, так підніс свій голос в цю важку добу і Міжнародний Союз Кооперації.

„Ліквідація баришівництва“,—читай ліквідація капіталізму в господарстві і „замирення між народами“, в першу чергу залишення руйнуючих господарства народів зброєнь — ось рецепта, яку приписує людству Кооперативний Союз.

Першу точку програми виконує систематично сам кооперативний світ, борючись з усіма перепонами. Йому в допомогу приходять й другі суспільні сили. Згадати хочби проєкт англійської Партії Праці про удержавнення головних галузей промислу. З кооперативної точки погляду можна мати застереження проти системи удержавнення підприємств, та поки кооперація ще не в силі сама перебрати в свої руки всього промислового виробництва, а час наглить — то проєкт Гендерсона про удержавнення є все таки поступом вперед проти того що було досі (особливо при задержанні впливу демократичного суспільства на ведення націоналізованих підприємств). Хоч для кооператорів ідеалом залишиться їх власна концепція „кооперативної республики“, до якої вони йтимуть вперто і послідовно, то безумовно,

вони вповні поділяють погляд Гендерсона, що „нема виходу з кризи при капіталістичному устрою“.

Що ж торкається другої точки програми, політичного віднапруження, то тут вплив кооперації найменший. Кооператори мусять вдоволитися тим, що їх громадська совість чиста. Вони сказали свою думку, вони її поширюють. Чи найде вона послух в заверусі бурхливих днів — покаже час.

На всякий випадок кооперація йде на стрічу завтрішнього дня з надією в серці; кооператори не мають причин жахатися дальшого розвитку подій так як бліднуть нині перед ними герої „бариш!вництва“.

Вони — герої вчорашнього дня, а кооператори — живуть надією на завтрішній день! *(К.)*

НАРОДНЄ ГОСПОДАРСТВО.

По виступі Сталіна.

Диктатор СРСР має щастя до сензацій. Його цьогорічний червневий виступ викликав не менше шуму, як минулорічне березневе „stop!“ в справі насильств при колєктивізації (промова про „запаморочення від успіхів“). Сензація цим разом була така велика, навіть для власних партійців, що промову, виголошену 23 червня, опубліковано в сов. пресі аж 5 липня. 12 днів держали в гайні слова, проголошуючі черговий „новий курс“ побоючись очевидно за те враження, яке вони викличуть.

Ми, на тім місци, розглядаючи перед роком подрібно виступ Сталіна в справі колєктивізації, вказували на його нещирість; хоч „колєктивізувати“ і насильно „розкуркулювати“ було приказано з гори, від самого престола, то у Сталіна, як прийшла біда, вийшло, що мовляв винні тільки низи, які „переборщили в ревности“, а гора мовляв і рук не мачала в глупому ділі. Новий виступ Сталіна носить анальогічні ознаки: те саме обвинувачення совіцьких низів за провини верхів, а властиво цілої системи.

Що-ж стало безпосередною причиною нового сензаційного виступу Сталіна? Очевидно, якась нова прірва на карколомному шляху радянської економіки (тих прірв так багато і світ до них привик так само, як в царстві капіталістичної індустрії до періодичних кріз, страйків і безробіття). Отже цим разом причиною виступу Сталіна стала загрозлива ситуація у промислі, а головно у її підставових ділянках — в продукції вугля і заліза, та труднощі з робочою силою для промислу взагалі.

Сталін ствердив по перше, що висліди продукції у вугляній та металічній промисловости в першій половині цього року дуже мізерні. Щоби врятувати ситуацію, треба по його словам, негаючись завести нові методи виробництва. Головна причина лиха, це недостача робочої сили. Колись, за капіталізму, було так, що робоча сила сама покидала село і заливала місто, нині того нема. Сталін знаходить на це своєрідне пояснення, якому не всякий мусить вірити: що мовляв колєктивізація зробила побут на селі на стільки приємним і достат-

нім, що робоча сила горнеться туди, втікаючи від міста. Колись місто манило до себе принадали культури, нині того не має. (Приводимо в память, що процес дезурбанізації, відпливу населення з міст до сіл, тягнеться в СРСР зовсім не від колєктивізації, а з самого початку революції; отже причина його — не мнимий зріст добробуту на селі, тільки занепад життя в місті та труднощі з його апровізацією; вони тепер знову набрали надзвичайної гостроти, як це видно з усіх відомостей, що надходять з СРСР. Нема сумніву, що недостача харчів у місті, це власне наслідок зруйнування хліборобства насильною „колєктивізацією").

Як думає Сталін усунути лихо? Чи через створення людських умов життя для робітників у промислі? Отже зовсім ні. Сталін не бувби диктатором, учнем Леніна, якби й тим разом не радив вжити методи примусу й нагайки. Він говорить про „договори" з колгоспами, про примусову доставу робочої сили на заводи. Значить — мобілізація, „армії праці", як за бл. п. Льва Троцького в 1920—21 рр. Людина — ніщо, її воля або неволя не грає ніякої ролі; над усім царює воля адміністративних органів. Чи інакше поступали египетські фараони, ставлячи свої будівлі?

Це перший пункт нової рецепти Сталіна. Він гіркий, не віщує солодощів трудовій робітничій масі. Друга точка, це форма оплати праці. Сталін рекомендує відступити від комуністичної засади оплати праці по рівні, в залежности від потреби працюючого (від числа осіб в його родині), а завести оплату після кваліфікації і успішности роботи (акорд). Дальший пункт нової тактики, це остаточне заведення одноособового керовництва підприємствами, скасовання колєктивних дирекцій, і очевидно, відсунення від будь якого впливу фабричних комітетів робітництва (ті вже давно фактично не існували).

Досталося знову й сопартійцям, які виявили себе нездарами на постах керовників підприємствами; диктатор заповідає привернення до ласк непартійних „спеців"; справді чуємо про звільнення з арештів засуджених в минулих роках зовсім невинно, для одної тільки агітації, інженєрів і навіть грошеве їх преміювання.

Далі стверджує Сталін, що в промислі нема ладу; підприємства дають дефіцити, які мусить покривати державна каса. (Нового тут нема нічого; противники удержавнення, між якими є в першій мірі теоретики кооперації, давно вказували на те, що державні підприємства з природи річи мають нахил до дефіцитности). Якуж раду на це знаходить Сталін? Чи може перехід на іншу форму управління? Він заповідає розбиття нинішних совітських трестів, які обіймають по 100 до 200 підприємств, на менші одиниці, управління якими повинно бути лекше і не так бюрократичне. Значить і тут Сталін примушений капітулювати; комуністично-марксівська доктрина, як відомо, приписувала надмірне значіння великим і найбільшим формам підприємств; це привело в СРСР до цілком механічного лучення підприємств у великі трести, без огляду на те, чи того вимагала природа їх організації, чи ні.

У „новій економічній політиці" Сталіна, як видно з перегляду її елєментів, є деякі позитивні риси, які можуть привести до поправи відносин в промисловости, але є й нові промахи, що тільки погіршать ситуапію. Найважчим промахом є заповіджена насильна мобілізація селян до робіт на копальнях і залізних гутах.

Вона може принести поважні комплікації в житті держави. Позитивним є відступлення від безглуздої в нинішних господарських умовах комуністичної засади оплати праці „після потреб“ (хоч нам невідомо, чи цю засаду примінювалося в останніх часах в СРСР — на стільки була очевидною її фантастичність), а перехід, вже отвертий і засадничий, до засади розділу дібр в міру заслуг праці. На жаль не обходиться тут без відскоків в бік чисто капіталістичних метоців. Головний відскок у цей бік, це акорд. Тепер, як виходить, в Рад. Союзі не буде іншої форми оплати праці, як акорд; це нова скрайність, яка не приведе до добра. Робітничі організації завсігди виступали проти акорду як рівнож проти тейльорівських премійних систем, котрі на ділі служать як найбільшій експльоатації робочої сили.

Позитивним булоби розбиття великанських трестів на менші одиниці, якби через те вдалося знищити відомий радянський бюрократизм. Та при відсутности демократичних свобід в державі, при затурканости суспільства яке не сміє піднести голосу критики і стало вже безмовною істотою, здається неможливим, щоби й ця нова реформа богато поліпшила справу. При системі диктатури завсігди царюватиме протекційність, підлещування вищим а копання ногою нищих, в СРСР особливо непартійних. В таких умовах мусить процвитати бюрократизм. Там де нема двох основних стімулів всякого поступу: критики і конкуренції, там поступ завмирає. Вмирає він під чоботом капіталістичних картелів і приводить до таких чудовищних потрясень, як теперішна господарська кріза; нема йому місця і в радянських умовах. Одинокий там нині стімул, це батіг диктатури але він ніколи не заступить тих природних двигунів поступу, якими є контроля і вільна критика з боку суспільства та страх перед конкуренцією. (Маємо на думці таку обмежену конкуренцію, яку допускають теоретики кооперації).

Щораз частіші сензації, що їх приносить радянська дійсність, вказують на зростання в СРСР господарських трудностей і то не лиш конюнктуральних, в звязку з великими зусиллями на завершення пятилітки, але структуральних, випливаючих з самої системи большевицького економічного устрою. Населення держави зносить ці труднощі, загіпнотизоване надією на той добробут, що має прийти по завершенні пятилітки. Та бистроумні провідники вже заздалегідь все предбачили і дбають про те, щоби в час предложити масам новий гашиш, у виді нового пятирічного пляну. Це для того, щоби в час протиділати неминучому почуванню розчарування. Нема сумніву, що Сталін і його партія вміють опановувати психольогію мас.

К. Коберський.

Соціяльно-економічні умови праці лісових робітників в Карпатах.

„896—1896 Борітеся — поборете! 8. XI. 1918.“

Такий напис з гартуючим гаслом нашого найславнішого співця вирито золотими літерами на камяному памятнику в Ясіні на майдан! при березі бурхливої Чорної Тиси,

Тисяча літ мадярської неволі, про яку згадує цей напис (896—1896) не зломили народньої свідомости наших верховинців-гуцуліві

День 18. листопада 1918. р., день проголошення вільної Гуцульщини, який сучасники дали витесати на своїм пропамятнім камені, є вираз нової програми на нове тисячеліття. З тим днем гуцул взявся власними силами будувати шлях до свого майбутнього. Гасло — „Борітеся — поборете“ кличе не ставати на пів-дорозі, а здобувши волю зватись своїм іменем, та виборювати кращі умови свого життя.

Наступивше потім прилучення цілого Підкарпаття до відродженої Чехословаччини вправді забезпечило цьому населенню право жити і охороняти як своє життя так і своє свідоме, загартоване і часом горде „я“. Але в силу багатьох, віками витворених умов і обставин можливости для того життя лишаються безрадісними. З окрема невимовно тяжкими були тут та у великій мірі лишились і по сей час соціяльно-економічні умови для одного з найголовніших джерел заробітку місцевого населення — це для лісової праці.

Ліси, ці правдиві природні скарби, що густою пеленою вкривають цілі Карпати, були завжди свідком безконечної нужди та злиднів цього населення. Другий нарід може багатів би живучи серед таких природніх дібр і був би щасливим. Гуцули ж замісць того, працюючи в своїй більшости цілими десятками літ при розробці тих лісів. зазнають лише горе та безконечну біду. В цьому відношенню післявоєнні умови праці лісових робітників в Карпатах в своїх головних рисах мало в чому відріжняються від умов перед війною.

Сама по собі праця дуже тяжка, відбувається звичайно далеко від осель, небезпечна для життя і здоровля, приносила нужденну платню, якої не вистарчало на виживлення самого робітника а не то що на удержання родини, а тим більше — на поліпшення долі бідного населення.

Лісові робітники, в стислому розумінню цього слова, та керманичі —„дарабники“, які сплавляють деревно гірськими річками, працюють далеко закинуті від культурних центрів, а з тим і від органів охорони праці. Самі між собою незорганізовані, морально прибиті та соціяльно пригноблені попереднім мадярським пануванням вони терплять страшний визиск праці з боку ріжних „деревних акційних спілок“, приватних гандлярів деревом а то, часом, і від своїх, так званих „унтернемерів“.

При всьому тому, до світової війни, в цих горах не було бодай великого голоду на працю. Тому ріжні гандлярі деревом не могли створити такої жахливої системи визиску, як це сталося скоро по війні.

Перед війною карпатські лісові робітники без жадної перешкоди їздили на лісові роботи до Боснії, Герцеговини, на Угорщину а то і в Румунію. Через великий попит на робітників в цих країнах і тут в Карпатах праця оплачувалась ліпше, бо той попит був не дуже менший від подачі відповідних робочих рук.

Після війни ці умови ширшого ринку для лісових робітників змінилися. Тисячі карпатських лісових робітників стратили заробіток в лісах по-за межами нововідроджених держав — чи то Чехословаччини, чи то Польщі. На Верховині наступило безробіття. Клаптики гірської землі не можуть виживити гуцула і ось він попадає в руки лісових промисловців добре орієнтованих в цих скрутних обставинах повоєнного життя населення лісових околиць. Визиск праці набірає над-

звичайних розмірів; по війні просто почався живий грабунок і знущання над умілим лісовим робітником — підкарпатчанином.

Лишаємо на боці непримінення встановленого восьмигодинного дня праці, бо тут, при лісових роботах робітники звичайно працюють і до 16-ти годин денно. Лишаємо також без повніших малюнків і ті голод, холод та негігієнічність довшого життя лісових робітників в брудних, сяк-так вкритих „колибах“ (місцева назва лісних курінів), зі спанням на землі в поросі і в димі від вогню. Не говоримо взагалі про життя довший час в напів дикому стані в пралісах, без переодягання по кілька місяців та ще часто в зимові місяці. Але за те хочемо довше спинитися на тій системі визиску, яка ще й досі має місце в околицях гір і підгірях.

Лісова праця по своїй природі сезонової роботи вимагає відмежовання одної фази від другої і при тому на довший час. Наприклад після рубанки, що буває звичайно в зимових місяцях, ліс лежить і підсихає; його в літі обчищають, пізніше звозять до ріки, а ще пізнище сплавляють.

І ось система експльоатації, про яку ми будемо говорити, і побудувалась на росподілі певних фаз природнього ходу розробки лісів між окремими посередниками. Ці посередники, перебіраючи один від другого на одкуп певну частину праці, передають її так само на одкуп слідуючому посереднику. При цьому, такий одкупщик зарабляє кожний раз не лише на сумі одкупу, а також на самому бідному лісовому робітнику, що з гордого гуцула в силу соціяльних обставин перевертається просто в другий обєкт для збогачення посередника при лісових роботах. Один обєкт — це природні добра — ліс, а другий обєкт — це жива людина, „бутеняр“ (дроворуб) або „дарабник“ (керманич плоту).

Звичайно, в Карпатах лісовими добрами в більшости володіє держава; в меншости — приватні власники.

Тому продукцію деревна: вируб ліса, догляд і охорону ліса, себто те, що зветься лісовою господаркою, переводять ці субєкти Розуміється, при цьому вони послуговуються найманою силою відповідних фахівців — урядовців і робітників.

Коли власник карпатських лісів хотів почати їх вируб, то він (звичайно, це була держава) складав з капіталістом — підприємцем, який по місцевій термінольогії звався „перший посередник“, відповідний договір. По цьому договору посередник брав на одкуп велику площу ліса і зобовязувався зрубати її в певний термін і за договорену суму та здати власникові приблизно наперед означену кількість деревна.

Діяльність цього посередника полягає лише в тому, що він ділить свою велику площу ліса на кілька менших і передає їх на відкуп кільком іншим, меншим підприємцям, які по місцевому звуться „другими посередниками“. При цьому, цей відкуп, так би мовити, в роздріб дає певний заробіток „першому посереднику“.

Другий посередник при допомозі кількох прикажчиків, по місцевому „маніпулянтів“, поділяє свій участок на ще менші ділянки і складає договір з цими „маніпулянтами“ на переведення першої стадії рубанки, себто: звалення, рубанки чи „качання“ дерева й луплення його, використовуючи при цьому гілля, кору й хмиз часто по своєму узглядненню.

Тут заробляють як сам „другий посередник“ так і його „маніпулянти“, які фактично являються третіми посередниками, бо вони самі наймають собі робітників і саміж з ними розплачуються також при тому заробляючи.

Переведення другої стадії рубанки цей. так званий „другий посередник“ передає слідуючому, по місцевій термінольогії „третьому посереднику“, що в дійсности грає ролю четвертого посередника.

Цей посередник таким же чином, при допомозі подібних же „маніпулянтів“, які являються по черезі пятими посередниками, бере на відкуп обчімхання, спущення і складання деревних матеріялів в бунти.

На зміну цьому приходить шестий посередник, який заробляє на тому, що від себе наймає робітників лише для того, щоб звезти деревно блище до води або до залізниці.

Тут до власника лісових дібр зявляється перший покупець, який по місцевій термінольогії зветься „перекупцем“ або просто „лихварчиком“ і купує звезені у бунти матеріяли. Він звичайно наймає для дальшого транспорту цих матеріялів сплавника, а по місцевому „бокорома“.

Сплавник — „бокором“ набірає „дарабників“ і ті яко робітники від сплавника займаються сплавом, по місцевому — „згоном“, лісових матеріялів гірськими річками з великою небезпекою для свого життя.

На тім місці, де гірські річки переходять у тихі, ширші й глибші води, лісні матеріяли закуповує від „лихварчика“ купець - капіталіст промисловець і дальшу „плавачку“ передає сплавнику - „лихварю“.

„Сплавник - лихвар „набірає нову партію „дарабників“, які збивають гірські дараби у великі тиховодні „бокорі“ і сплавляють так ліс до більших центрів, де капіталіст власник лісових матеріялів перепродує їх лісовому промисловцю на склади, тартаки і т. п.

Тут починається торгівля лісовими матеріялами та переробка їх в півфабрикати — дошки, злежні і т. п., при чому новий власник карпатської деревини використовує робочу силу нанятих робітників з околиць вже далеких від місця вирубу сировини.

При цій стадії маніпуляції з карпатським деревном, воно в більшости випадків вже не дає заробітку населенню лісових околиць. Хоч цілком би було льогічним, аби переробку дерева на півфабрикати приблизити до місця його походження; тартаки та робота на них цілком вільно моглиб, як загальне правило, а не виняток, живити місцеве населення.

Далі на зміну власника лісово-промислового закладу приходить власник більшого чи дрібніщого деревооброблюючого закладу або також дальший переробщик деревна - кустар, яко споживач півфабрикату.

В історії деревна з карпатських лісів тут на сцену виступає вже робоча людина, яка, покривши суму всяких накладних видатків, що повстали в наслідок переходу сировини через таку довгу низку посередників, заробляє з своєї праці над деревном, знаходючись за сотні і тисячі кілометрів від того місця, де те дерево виросло. Само собою повстає питання про абсолютно льогічну потребу і можливість наблизити цілий ряд деревооброблюючих промислів в саму ґущавину карпатських лісів і тим дати заробіток багатьом тисячам місцевої людности.

Нова особа-звичайний крамничник, а иноді й сам власник дрібного деревооброблюючого закладу приходять яко, нарешті, остання ступінь посередника, через руки якого переходить карпатський ліс. Отже, приходимо до торгівлі деревними виробами.

І ось, несучи в своїй ціні всякі трудові і нетрудові заробітки тринадцяти ріжних посередників, деревні матеріяли походженням з Підкарпаття та всілякі вироби з них нарешті приходять до споживача, звичайно, такого ж неорганізованого, як були неорганізовані і продуценти тих матеріялів.

Хто виграє, а хто програє при цій системі зрозуміло само собою. Говорити про інтереси споживачів не є нашою темою. Хочемо пояснити скрутну долю продуцентів, себ то, того населення, яке живучи серед багацтва ліса, мусить найматися на лісову роботу, дати нажитися від тої роботи посереднику, а самому з того лише якось животіти. При цьому, в умовах карпатської дійсности, робітник дроворуб несе тягар шости посередників:

1. Капіталіст „перший посередник“ — субєкт основного договору з власником лісу.
2. Капітадіст — “другий посередник“ — субєкт договору на першу стадію рубанки.
3. Маніпулянт другого посередника.
4. Капіталіст — „третій посередник“ — субєкт договору на другу стадію рубанки.
5. „Маніпулянт“ „третього“ (так званого) посередника.
6. Підрядчик на звезення лісу і складання його в бунти.

Робітник же сплавщик, а дуже часто фактично той же робітник дроворуб (в період сплаву лісу, коли рубанка не переводиться) перебірає на себе тягар дальших чотирьох посередників:

1. „Перекупець“ ліса або „лихварчик“.
2. Сплавник — „бокором“.
3. Купець — капіталіст.
4. Сплавник — „лихвар“.

Далі слідуючі, географічно далекі посередники:

1. Деревний промисловець, звичайно, власник тартаку.
2. Власник деревооброблюючого закладу.
3. Торговець деревними виробами.

В результаті такої системи стоїмо перед льогічним фактом низької платні за лісову роботу через визиски лісового робітничого населення 10-12 посередниками та через невикористання ним можливости заробітку ще при 2-3 стадіях переробки деревних матеріялів.

Безпорадний верховинець не може знайти собі виходу як звільнитись від гніту тих, що даючи йому заробіток самі важким тягарем напосідають на нього, вимотують всі сили його, турбуючись про свої зиски, а не про кращу платню робітникові. І він лише іронічно співає

„...Бодай пани панували,
Бодай пани жили,
Бодай пани торбоньками
Каміння носили!...“

Але цей, так би мовити, зовнішній образ не дасть повної уяви про систему визиску лісових робітників в Карпатах, коли ми ще хоч кількома словами не згадаємо про деякі додаткові обставини праці, над створенням яких не скупиться тамошній працедавець.

Раніще ми допустились вислову, що лісовий робітник в Карпатах в силу соціяльних умов обертається часто в обєкт, який разом з деревом дає можливість підприємцеві ліпше заробити без огляду на інтереси цеї живої людини. Експльоататорам не залежить на тому аби робітник за свою тяжку роботу дістав заслужену платню. Часто цей робітник, попрацювавши у лісового підприємця кілька місяців, відходить від нього без жадного грейцара. Для того, щоб з людини взяти не лише всі сили але і повернути всі ті жалюгідні кошти, які належали робітникові за його роботу, підприємці завели спосіб виплати робітникам заробітньої платні так званими „цедулами". На ті „цедули" робітник мусить брати харчі й инший крам в склепах самого ж підприємця або у його спільника. В тих крамницях, „кантинах" на конто своїх заробітків робітники дістають або, по місцевому, — „фасують" харчі найгіршої якости, але по найвищих цінах, дорожчих не нижче як 20% проти пересічних цін в даному районі. Купують тут кукурудзяне борошно („малай") перемішане з висівками й остюками та сплісніл, зйолклу „бриндзю". А в додаток до цього, по звичаю існуючому в жидівських магазинах—„бовтах" на Гуцульщині, неграмотних „бутенярів" ще й, кажучи по місцевому, — „зараховують , себто приписують більші суми й більше краму, ніж той в дійсности брав. В результаті весь заробіток лісового робітника по місцевому виразу — „зїдають цедули", а як ні, то „паленка" (горілка) в тих же кантинах довершує ганебну систему тої росплати за роботу в лісі...

...„Ой сараки бокороші
Як сі заробили:
Одні гроші проїли,
А другі пропили!..."

Але так буває в ліпшому випадку. Часто ж буває так, що лісовий робітник мусить дати при закінченні праці „векслик" на покриття довгу, який він наробив в „кантині" під час роботи. А ці „векслики" довели до того, що тепер як побачите кращу полонинку а на ній добру отару овечок і спитаєте, чиє то є, то всюди у відповідь почуєте: „Колись було ґаздівське та за векслики жид забрав!". І ті „векслики" перед останніми роками одібрали від гуцула багато, багато всякого добра...

Не диво, що люди почали тратити охоту до праці, — краще сидіти дома, ніж іти на роботу та запродатись за борги. Всю верховину почала троїти ця зараза — „векслики" зробили свою роботу. В кращому випадку робітники йдуть на хитрощі: дістануть перший „фасунок" — першу частку платні, а то й „форшус" — на передплату і зникають з місця без сліду. І ось звідси пішла слава про „лінивство" гуцула, про яке росписуються непоінформовані джерела.

А між тим гуцул, — це найкращий, природній лісовий робітник. Ще молодим легінем, та де, ще раніще, ще малим хлопцем він вчиться орудувати топірцем, а виросте, то й сокиру бере в руки, а там цапіну, чокан... (Цапіна — знаряддя подібне до мотики для лісових робіт, чокан — також).

І ось тому, що гуцул найкращий лісовий робітник, ним можна конкурувати як всяким ліпшим товаром. До цього прилучаються загальні невеселі господарські обставини життя на Підкарпаттю, які примушують частину біднішого населення шукати заробітку на чужині. І ось виникає новий спосіб експльоатації лісового робітника. Несо-

вісні спекулянти (часто з своїх же отих „маніпулянтів“) набірають бідних людей і без подання попередніх умов сотнями відвозять в чужі краї, в чужі ліси, де оббірають їх так, як того навчилися від підприємців в Карпатах. Це явище зберігається і до останніх часів. Для ілюстрації подамо слідуючі факти, позичаючи їх з місцевого часопису „Вперед“ ч. 20. з 15. XI. 29 і замовчуючи лише імена...

На Чехах провадились великі лісові роботи у Брдах коло Св. Добротіви. І ось свій же гуцул, запропонувавши відповідному уряду свої послуги, спроваджує сюди двіста гуцулів. Він виговорює від уряду акордовий спосіб платні і використовуючи неграмотність робітників, експльоатує їх в такий спосіб, на який свідоміщі лісові робітники чехи не піддались би. Спочатку цей „підприємець“ виплатив своїм землякам якусь частину платні, але при другій виплаті так окривдив людей, що лісові уряди мусіли самі відібрати від нього підряд.

Инший земляк перебрав на себе вивезення дерева із зрубів до залізниці на склад в місцевости в Чехах—Їнце—Чернов. Для цеї роботи заманив він людей з Ясіня та Багданну тим, що вихваляв надзвичайні вигоди праці і заробітку. Люди повірили йому і в Чехію прибуло 17 пар коней та 50 люду аж з Гуцульщини. Але на місці виявилося, що умови праці тяжкі та що з парою коней не можна заробити і половини того, що було обіцяно. Крім того, той же свій підрядчик, купуючи сіно і овес для коней по 117 к. ч. за метр. сотн. продавав їх своїм землякам по 156 к. ч., при виплатах був неточний, а при третій виплаті і зовсім не дав людям грошей...

Така несвідомість робітників з Гуцульщини піддатливих для обдурювання але добрих з точки погляду уміння і звички до лісових робіт, викликали свого роду більший попит на такі добрі але дешевші робочі руки. Тому явище наймання на лісові роботи в Чехах робітників з Підкарпаття зробилося майже звичайною річчу, при допомозі якої несовісні підрядчики часто зводять рахунки з робітниками місцевого походження та розпалюють нездорові соціяльно - політичні відносини.

За таким широким попитом, а за ним і такою несовісною вербовкою лісових робітників з Гуцульщини без жадного контракту, без яких би то не було колективних умов, розуміється, почав падати розмір заробітної платні до 12 — 15 відсотків і то не лише в Чехах, а і дома на Гуцульщині. Це в свою чергу йшло на руку всіляких експльоататорів і ось робимося свідками незвичайного явища. Робітники з Підкарпаття волею чи неволею ідуть на заробітки в чеські і моравські ліси, а в Карпатські цьогобічні ліси підприємці починають набірати лісових робітників з Галичини, використовуючи їхню біду вдома і знижуючи ще далі і без того низьку заробітню платню тутешніх робітників. Коли ж в останніх часах на це нездорове явище звернули увагу певні політичні діячі і посол Нечас звернувся до дотичних чинників з відповідними проханням, то одержав таку відповідь:... „На Підкарпатті нема доста домашнього доброго робітництва, а оскільки такі і суть, то не визнаються в лісових працях, на стілько, щоб їх мож до них уживати“. (Цітуємо за часописом „Вперед“ ч. 1 — 2 Ужгород 1.І.1929. — Посол Я. Нечас „Свата Добротіва“).

Така відповідь звучить повною непоінформованістю як про умови лісової праці так і про самих лісових робітнків на Підкарпаттю. Але вона ж як найяскравіще вказує на те, що лісовому робіт-

нуцтву нічого не лишалося иншого, як самому взятися виборювати собі кращі умови праці а з ними і свій майбутній добробут.

І ось, під тиском всіх цих причин і обставин кілька свідоміщих одиниць, що вийшли з того ж гірського населення Гуцульщини, ще в 1925 році прийшли до думки самим боротись і побороти. Тоді ці піонери лісової кооперації на Гуцульщині, з них най нам буде дозволено назвати Штефана Клочурака, Івана Клемпуша, Дмитра Пацкана та Дмитра Андришина, задумали утворити кооперативу, по місцевому, „дружество" лісових робітників. Ця кооператива мала б сама, минаючи посередників, безпосередньо від держави діставати більшу ділянку ліса, заключати з лісовим урядом договір на рубанку а потім і сплав того ліса і, таким чином, давалаб роботу своїм членам з справедливою за їхній труд платнею.

Як це вдалося їм здійснити пізніще та які труднощі і невдачі прийшлося перебороти в перших роках існування цеї нової галузі кооперації в Карпатах, та які славні результати вдалося досягнути — про все це другим разом.

Ант. Кущинський.

Від Редакції: Кооп. Респ. радо надрукує подібний опис життя лісових робітників по цей бік Карпат та інших лісових районів наших земель.

ТЕОРІЯ КООПЕРАЦІЇ.

Чи існує кооперація як одноціле поняття?

Проф. Др. Е. Грюнфельд.)*

Питання про єдність кооперативного руху заслуговує на окремий розгляд, бо від його вирішення залежить, чи можна писати взагалі підручник „кооперації".

Мотиви, що промовлялиб за тим, щоби дивитися на кооперацію не як на щось одноцілого, тільки як на збірне названня цілком ріжнородних зявищ, є ось які:

1. Круги, серед яких працюють окремі роди кооперації, є дуже неоднакові. Велика частина сільсько-господарських кооператив прим. не має ще жадних зношень з міськими споживчими, або зі складовими кооперативами ремісників чи закупочними кооперативами голярів. Нема тут почуття якогось внутрішнього звязку поміж тими групами. Ба, часто нема його навіть поміж кооперативами того самого роду; іноді чути нарікання навіть на брак почуття спільности між членами одної кооперативи.

2. Ця недостача внутрішної споєности є не завсігди припадкова. В многих випадках заходять тут глибші суперечности; виразніше видно поділ на дві групи. А саме коли поспитати, яке є відношення кооператив до існуючого нині господарського і суспільного устрою, то виразно видно дві групи кооператив. Кооперативи середнього стану

*) Професор університету в Галлє в (Німеччині), де веде від ряду літ семинар кооперації і видає „Квартальник кооп. руху". Автор основної праці „Кооперація з економічного і соціольогічного погляду" (1928), з якої взято цей розділ.

(ремісників і купців) та хліборобів ведуть жваву і успішну боротьбу за вдержання середнього стану. Селяне, ремісники, малі і середні купці творять тут суцільний фронт проти великого капіталу: велика земельна посілість, фабрика, великий товаровий дім — ось ті небезпеки, з якими йде боротьба. Ми оставляємо на боці питання, чи при капіталістичнім устрою йде до загибілі малих чи великих підприємств. В кожнім разі досі всі ті круги, що вспіли зорганізуватися кооперативно, змогли задержати свою незалежність, хоч і стоять вони на ґрунті існуючого господ. устрою. (Вправді частина ремісництва бажалаб собі повороту до середньовічного цехового устрою; та вона хотілаб повернути колесо розвитку назад, замість попхнути його наперед).

Зате є друга група кооператив, якої зір направлений вперто в будучність, яка може собі уявити поступ лише в переборенні існуючого устрою і в переході до вищої господарської і суспільної форми. „Піоніри з Рочдель" є типічними представниками цього напрямку а споживчий склеп є фірткою, що має вести у краще буття. Це не є припадок, що сучасний споживчо-кооперативний рух всюди йде вірно слідами „піонірів справедливости". Носителями цього руху є здебільша робітники і бідніша частина середнього стану (дрібне селянство, ремісництво), котрі чимраз завзятіше осуджують капіталізм і бажалиб на його місце покласти щось іншого, бо при існуючому устрою вони почувають себе обдертими з прав. Всі вони хочуть зміни, поступу, реформи, ба революції існуючого і хоча якраз кооператори всюди є людьми практичної роботи, то мимо всього були „піоніри" та їх наслідники свідомими новаторами і орудієм перебудови. Так само мається річ з виробничими кооперативами робітників, хочби з тими будівельними, що знову тепер появилися. Хоч їх праця й мирна, то мимо всього тут маємо діло з обєднаннями, що, взяті як цілість, ділають революційно в господарському і соціяльному змислі; тимчасом кооперативи середнього стану того розмаху не мають. Ця ріжниця часто ледви видна, та вона існує і має своє значіння.

Окрім того, є й „безпартійні": чимало кооператорів є свідомо чи несвідомо байдужі до тих великих проблєм. Та практично це значить, що їх голосів не числять, коли йде мова про такі речі.

3. Цей поділ після господарсько-політичних ідеалів доходить іноді аж до змішання з соціяльно-політичними, ба навіть з партійно-політичними тенденціями. Вправді в Німеччині, як у многих інших країнах, в засаді в кооперації зберігається партійнополітичну невтральність, але й це значить лише стільки, що кооперативи як такі, є невтральні а не завсігди кооператори. А нераз буває, що і кооперативи і кооператори стоять у фронтах політичних партій і поборюють себе не тільки в думках, але й ділами.

Між кооперативами є отже глибока боротьба і є повна рація поставити питання, що є сильніше: те що лучить кооперативи, чи те, що їх розєднує? Як можна в таких умовах говорити про єдину кооперацію? Де є те спільне, що єднає кооперативи?

По перше спільним є те, що всі вони є організаціями мас, будучи втіленням якоїсь масової суспільної волі, якогось хотіння в напрямі наладнання наших життєвих справ. Чого кооперативи хочуть — не все ясне; але чого вони не бажають, то всякому видко: майже всі вони ворожі торгівлі. Навіть кооперативи дрібних торговців займають вороже становище до великої капіталістичної торгівлі;

сільсько-господарські і промислові кооперативи хочуть її витиснути зі свого поля впливу та приперти до стіни, а споживчі кооперативи є часто свідомими, але завжди фактичними противниками торгівлі у будь якій формі.*) Чи не вказує цей антагонізм до торгівлі, того тинічного представника капіталістичної системи господарювання, на якусь внутрішню спільність усіх форм кооперації? Годі найти на те іншу відповідь, як таку, що всі кооперативи, в яких є справді кооперативна душа, є противниками нинішного (капіталістичного) ладу і працюють для його зміни.

Зробивши такий висновок, ми відкриваємо ту основну спільну рису, що єднає усі кооперативи. Не дивниця, коли цю згідність що до мети виводять від спільних корнів кооперації: все одно чи виводитимемо кооперацію від середньовікового господарства, від тодішних або що давніших спільнот і союзів, чи від реакції проти індивідуалізму 19. століття та від стремлінь до соціяльної перебудови—завсігди наткнемося на ту спільну рису.**)

ПРОБЛЄМИ КООП. ОРГАНІЗАЦІЇ І ПРАКТИКИ.

З коопер. дискусійних вечорів „Супруга“.

(Докінчення).

Дальший перебіг дискусії, що відбувалася в днях 28/5, 3/6 ц. р. був слідуючий:

Зин. Пеленський (РСУК): На початках повоєнної кооперації були інші умови розвитку, як тепер. Тоді була кріза достави, недостача споживчих товарів, нині є навпаки, кріза збуту. Так як тоді першим завданням кооперації була організація постачання товарів на село, так нині найпекучішою справою є збут с. г. продуктів. Блуди в організації були і є. Головним блудом є те, що ми маємо нахил до консерватизму; створивши собі якусь формулу, догму, або імпортувавши її від других, ми стережемо її як святости, її не вільно торкнутися, змінити. Друга наша хиба, це та, що легковажиться думку підчиненого персоналу. „Асистента бють по голові“; підчиненому дається до зрозуміння: ти хочеш бути мудріший від директора. Тимчасом у розумно зорганізованих капіталістичних підприємствах ініціятивність підчиненого персоналу радо витають і нагороджують. В кожній установі требаби завести постійну комісію для перемін і перерібки. — Третя хиба лежить вже по стороні самого персоналу, серед якого виробляються типи бюрократів, яких нічого не обходить справа, біля

*) Відноситься тільки до Німеччини; в наших умовах також сільсько-господарські кооп-ви без виїмку є суперниками приватної торгівлі. Кооперативи дрібних купців через те не піддержують ніякого ідейного звязку з рештою кооперації і це цілком зрозуміле; дивно булоб, як би було інакше. Тому теоретики кооперації щораз частіше виключають спілки купців з під поняття кооперації (гл. прим. статтю др. Клапковского в „Biuletyn Nauk. Instytutu Spółdzielczego“ 1930, 2. Редакція К. Р.

**) До тих бистрих уваг автора треба додати ще й те, що в останніх часах свідомість спільности інтересів сільського продуцента і міського споживача приводить до наладжування постійних ділових звязків між с. господарською і споживчою кооперацією, що мусить згодом привести до органічного зеднання всеї кооперації. Тоді появиться напевно і спільна програма кооперативного опанування всього господарства, якої нині ще на жаль нема. Редакція К. Р.

якої вони сидять, які знають свої урядові години і більш нічого; це так сказати „кооперативні хлібоїди“, як у штайрамті.

А. Сербин (ЦС). Не слід недоцінювати хиб універсалізму, але не є це найважніша причина застою в споживчій кооперації.*) Шкода, що референт, інж. Раковський, не досить обширно розглянув інші моменти, які вже не до застою, а прямо до упадку доводять деякі кооп. будівлі. Є ними деякі догми, перенесені на наш грунт з чужини, які хоч в засаді конечні, у нас не придержуються. Ці догми кажуть нам вірити, що ущасливити нас можуть одиноко уділи консумента, хоч на ділі вони давно перестали бути для нас цінністю, а саме з тої причини, що консумент вибрав досі два раз більше на борг, як вложив на уділ. Цим догмам можемо завдячувати також товарові звороти при боргах і відсутности власного оборотового капіталу та кличі за низькими цінами. Лише цими цінами (однак конкуренційними) ми можемо побороти найважнішу перешкоду в розбудові, а саме брак власних оборотових фондів.

До цього зачарованого колеса догм прилучується ще друге важке лихо — наша загумінковість, получена з зарозумілістю і переконання, що торгівля і промисл, це поля, на яких може експериментувати всякий вроджений геній без найменшого теоретичного і практичного знання та без пізнання, хоч теоретичного, досвіду в цій ділянці других народів. Загумінковість ця приводить до того, що убиває ініціятиву і виховує бездушних „пйонків“. Цьому останньому лихові можуть зарадити „Спілки праці“, (кооперативні обєднання шукаючих праці), яких завданням булоби дошколювання кооп. співробітників (в краю і за границею), далі приділювання їх на відповідні для них місця праці та порука за них перед дотичною кооп. установою.

М. Черник (ЦС). На розвій повоєнної коооерації вплинули головно два чинники: а) відруховий рух селянина, котрий в кооперації шукав охорони перед визиском з боку приватного купця-посередника; б) українська інтелігенція, оставшись безробітною, шукала варстатів праці і їх знайшла в кооперації; кооперативи чи повітові осередки кооператив творилися стихійно і в тім ціле лихо споживчої кооперації, що того стихійного творення кооператив чи П. С. К. ми не годні були опанувати. Ми пішли по лінії найменшого опору і творили виключно споживчі кооперативи, тому що ведення споживчих кооператив є всякому легко доступне. За це занедбали ми доставу галянтерійних товарів, мануфактури і обувя, як рівнож масарських виробів головно через нашу невмілість і незнання в тих бранжах, як рівнож з причини браку фахових працівників.

Закупно штучних погноїв чи с. г. машин кооперація переводила наче приватний посередник. Нам ходило головно о великі товарові обороти і як найбільші зиски. Практика показала, що багато П. С. К. чи сільських кооператив, які позакуплювали цілими вагонами штучні погної, потратили на тім великі суми гроша. То саме відноситься до селян, які позакуплювали с. г. машини, а тепер вони лежать, як страчений капітал. На будуче, щоби охоронити наші кооперативи чи П. С. К. чи селян перед стратами при закупні штучних погноїв чи с. г. машин, треба докладно провірити чи закупно дорогої машини виплатиться, як рівнож чи на вагон томасини маємо запевнений збут.

*) Більшою хибою є се, що брак у нас відповідного розподілу праці, для спеціялізації в установах.

Відносно цін на поодинокі товари укр. кооперація перестала бути конкуренційною, і як що ще держить нашу кооперацію то в великій мірі почуття національної солідарности. І тут ціле лихо, що ми сотворили собі на артикули які провадимо, монополь, забуваючи що самим патріотизмом кооперації не сотворити. Треба дати населенню товар добрий, а при тім дешевий і конкуренційний. Тільки тим ми зможемо себе удержати і розширити торговельні агенди.

Що до збуту с. г. продуктів. Торговля тими артикулами є така складна і „звичаї" на біржах такі ріжнородні, що укр. кооператор без належитої теоретичної (більшість українських кооператорів взагалі не має теоретично-фахового виобразування) і практичної підготовки не може і думати про неї. В тім напрямі ми повинні пропагувати ідею творення збутових кооператив з початку як зразкових, а в міру гарного розвою таких кооператив старатися творити такі зразкові кооперативи — по інших повітах. Уважаю, що належита теоретична підготовка і досвід набутий по зразкових кооперативах усунуть ті труднощі, які тепер для укр. кооперації є майже не до поборення.

Збут яєць в деяких повітах наладнано але ще не так, як повинен би бути. Брак охоти до фінансування збуту того артикулу нашими банками (Зем. Банком) з одної сторони, а охота до великих зисків (що граничить зі спекуляцією) і якась мертвеччина і не скоординованість Повітових осередків відносно цін і збуту з другої сторони спинюють розвиток цієї ділянки праці. Наша кооперація переходить тепер дуже поважну крізу, яка однак не має нічого спільного з загальною господарською крізою. Причини нашої крізи є: а) брак фахового доросту; в слід за тим провід наших кооперативних організацій опинюється в руках людей, котрі своїм незнанням і не розумом доводять до великих страт чи навіть ліквідацій; б) почуття якогось монополю на товари якими торгує кооперація, наслідком чого товари бувають дорозші як в приватних посередників; в) брак доцільности в творенні поодиноких кооператив і якась дивна неохота до торговлі с. г. продуктами. Безперечно, що та інерція є частинним випливом незнання торгівлі сили артикулами, але це не є ще причиною щоби ми з заложеними руками дивилися як приватний посередник визискує селянина. Уважаю, що коли укр. кооперація не опанує торговлі с. г. продуктами, то роля її буде далеко меншою, як ми сподіємося.

К. Коберський (РСУК). Шкода, що референт зупинився головно на питанні універсалізму чи специялізації, присвятивши іншим справам менше часу. Через те виноситься враження, що він вважає універсалізм головним недомаганням суч. організації госп.-споживчої кооперації. Тимчасом на ділі універсалізм у нас вже й так ліквідується — з відходом молочарської ділянки і з появою на селі самостійної райфайзенки. Остає ще при споживчій кооперації: збут яєць, дещо збіжа і достава деяких с.-г. потреб (погної, машини, коси, і т. д.)

Збут яєць а навіть збіжа — це фактично не пляновий збут, тільки необхідна в наших сільських умовах форма заплати за споживчий товар, через товарообмін; вона органічно звязана зі споживчим ділом і тому — відділювати її в окремі збутові яйчарські і збіжеві кооперативи навіть ледви чи вдалося-б. Що іншого збут безріг, але того споживчі кооперативи і так не провадять, за кількома виїмками кооператив, що мають мясарні (але тут вони виступають як

представник інтересів споживача, отже з тенденцією до збивання цін в низ).

Заміт референта, що госп.-споживчі коо-ви занедбали ділянку мануфактури, шкіри, обуви і т. д. слушний, але виною тут не універсалізм, лише малий розмір тих кооператив. При злученні 2—3 кооператив в більшу госп. одиницю, споживчу районівку, ця трудність відпалаб; булаб можливість держати фахівця — торговельщика для цієї ділянки і швидше найшлибся необхідні для неї більші засоби оборотового капіталу.

Далі промовець реагує на деякі думки дискутантів. З деяких промов визирала, досить у нас зрештою поширена, якби соромливість за переважно споживчий характер сільських госп.-спож. кооператив. Мається враження, що чимало кооператорів начеб-то соромилося того, що торгують переважно споживчими товарами а не с.-господарськими. Заходить небезпека, що кооператори почнуть свідомо занедбувати споживчий діл. Приходимо до чудного явища, що самі соромимося того, на чім у переважній частині нині опираємося і на чім виросли. Промовець приводить, як доказ цифри про обороти Центросоюза за 1929 рік, де на загальну цифру 21,3 міл. зол. на споживчі товари (з нафтою і галянтерією) припадає 16,2 міл. зол., отже 76%. — Як кооператор, промовець однаково цінить всі ділянки кооперативної праці: споживчу-роздільчу, с.-господ. збутову, продукційну, кредитову. Всі вони однаково важні, навіть той так на язиках висміваний „перець“.

Що до надбудов, то промовець вважає, що тут спеціялізація необхідна, але це не мусить бути спеціялізація установ, може бути спеціялізація відділів: побоюється одначе одного: щоби не дійшло до того, що один відділ, який розвивається добре, мавби покривати втрати другого відділу (прим. споживчий відділ втрати яйчарського, як це є тепер в Центросоюзі). Тоді ні один ні другий відділ не розвивався-би як слід; втратний відділ деморалізувався-б субвенціями, а рентовний не мігби йти так вперед, як повинен і має до того змогу. На тій засаді не будується здорове господарське життя. Кожний діл праці мусить надіятися тільки на себе самого, відповідно реорганізувати свою працю, бо тільки це є запорукою поступу. Наконець промовець остерігає перед перебільшуванням ролі і ваги експорту с.-г. продуктів. Кілько разів зайде мова про збут с.-г. продуктів, завсігди говориться лише про „експорт“, забуваючи про те, що пекучіше і що треба перед експортом опанувати — про збут на внутрікраєвім ринку. Це відноситься в однаковій мірі до свиней, як до збіжа, фасолі, в деякій мірі навіть до яєць. „Маслосоюз“ зачав від опановування краєвого ринку і добре зробив; тою дорогою мусить йти теж свинарство і т. д. Ковбасярні є пильніша справа як беконярні; пекарні, млини — пильніші як елєватори; достава збіжа Підкарпаттю пильніша як його вивіз до Катовиць чи Данцігу і т. д.

М. Вербицький (Ц. С.) Звертає увагу на велику ролю морального чинника в кооп. роботі; виступає проти підпирання на селі моди на міські одяги.

Хархаліс (Ц. С.) висловлюється за спеціялізацію кооператив. Потрібні окремі кооп. пекарні, мясарні, мануфактурні склепи, очевидно районового типу. Нинішні кооперативи треба відтяжувати від тих завдань, які їм не по силі.

Зин. Пеленський (РСУК) приєднується до думки К. Коберського, який брав в оборону споживчий діл праці. Висловлюється за уміркований централізм (кооперативи з філіями, повітові союзи зі складницями), та спеціялізацію відділів в централі. Ще раз звертає увагу на потребу виховання нового кооп. доросту; для того потрібно, щоби проводи установ ставилися більш прихильно до підчинених собі працівників, не вбиваючи їх ініціятивности.

А. Сербин (Ц. С.) обстоює нинішний універсалізм, як на долі так на горі. Не є правильною думкою К. Коберського, що споживчий відділ не повинен платити страт яйчарського. РСУК винен, що допустив до розкредитування майна кооператив та недодержання кооп. засад. Нині йде 90% праці на книжкування векслів і отвертих довгів. Лучення кооператив і Союзів веде до зменшування персоналу, тому недобре. Склади Нар. Торговлі не моглиб заступити нинішних ПСК, бо виявляють мало ініціятивности і коп. свідомости. Під тим зглядом ПСК куди кращі; наші головні хиби не в злій організації апарату, тільки в людях. Нема чинника, котрий би вмів покерувати до кращого. В централях далобся богато направити, якби за ініціятиву небили по голові. Дотеперішний досвід нашої кооп. роботи показав, що ініціятива виходила все таки не з гори, а з долу. Критичні голоси роблять свою позитивну службу.

М. Корчинський (РСУК) ставиться критично до пропагованої спеціялізації. Ставить до референта два запити: 1) чи при умовах творення повоєнної кооперації була відразу змога творити спеціяльні кооперативи, особливо при відсутности будь якого кредиту? 2) чи можна н и н і приступити до творення спеціяльних яйчарських кооператив?

З. Рудик (Ц. С.) На спеціялізацію ще не час. Приватний купець теж зачинає спочатку від всяких можливих товарів і аж потім специялізується*). Спеціялізація тільки на деяких галузях робилаб кооперативу нежиттєздатною; деякі товари є тільки сезонові, деякі ризиковні.

Через універсалізм не побільшується адміністрації. Річ в людях, не в універсалізмі; не можна толєрувати думки, яка поширюється, що нам не треба людей з вищою фаховою освітою, ані т. зв. теоретиків. Це східний спосіб думання; другий екстрем, це погляд, що „аґроном має бути душею с. г. кооперації“.

І. Ольховий (РСУК) Референт дав критику існуючого, але своєї концепції майбутнього не дає. Корреферат дир. Мартюка мігби бути більше академічний, також краще підготовлений. Завваження про потребу розміщення ревізорів РСУК по краю не стояло у звязку з темою; так само уваги що до кооператорів з експортівки. На жаль економічна наука у нас ще не плекається, людей екон. науки ще не маємо. Що до самої дискутованої справи, стою на становищі, що ще не пора перебудовувати існуючої нині системи.

А. Сербин (Ц. С.) представляє, як би мала в практиці виглядати „спеціялізація праці а не установ“. Сьогодня один нач. директор є всім („омнібусом“), уявляє собі, що може все знати, ініціятива має виходити

*) Примітка Редакції К. Р.: Анальогія з приватним купцем тут не зовсім вдатна. Приватний купець має ціль: заробити, а на чім — це йому байдуже; тому він може кидатися з ділянки в ділянку. Кооперація будується не для зиску взагалі, а для заспокоєння існуючих, конкретних потреб населення, які мусять бути заспокоєні і то кооп. способом; річ тільки в тім, в якій організаційній формі.

лиш від нього і т. д. Зміна малаби полягати ось в чім: в ПСК мусілоб бути тілько спеціялістів, кілько є ділянок праці: споживчі товари, збут продуктів, мясарство, окремо організація. Подібно малоб бути у централях. Референт даної ділянки в централі мусівби держати звязок з анальогічним референтом в ПСК. Така спеціялізація необхідна; „омнібусами" далеко не заїдемо. Треба наслідувати добрі сторінки капіталіст. організації праці. Без теорет. підготовки не можлива боротьба з тими, що завоювали нашу економіку. Держатися досвіду і теорії заходу.

Ю. Шепарович (дир. Ц. С.). Причини крізи нашої госп. спож. кооперації є внутрішні і зовнішні. Внутрішні: брак кооп. освідомлення, уділових капіталів, хибне засновування кооп-в, неуфундованість централь. Понад усі вибивається однак справа заборгування. Ми не виекзеквували боргів, не виконали того, до чого закликали. Крім того брак людей з відповідн. знанням та ідейністю. Експортівці в практиці завели. В многих випадках були прояви злої волі, через що підкопано багато установ. Зовнішні: від 1924. року нас бє конюнктура. Величезна конкуренція Америки, яка доставляє нам солонину і муку, хоч ми повинні їх ще вивозити. Кріза захитала не такими великанами; мусіла торкнути і нашу кооперацію в боляче місце.

Що до самої системи, то ми зробили один блуд, що відразу, паралєльно зі споживчою, не будували кредитової кооперації. Перестерігаю перед відділюванням с. г. кооперації від споживчої. Засоби для розбудови с. г. кооп-ії не в наших руках; збут вимагає великого вкладу капіталу. В рефераті зачеплено, мабуть більше для сензації, справу 50.000 долярів кредиту від радянської кооперації. Уважаю, що це був здоровий кредит. Труднощів з ним не булоб — як би ПСК були обережніше господарили, не будували і не розкредитували товару; помимо страт на яйцях, які доходили суми 30.000 дол. ми не малиб нині фінансових клопотів. За велика автономність ПСК була причиною, що їх господарка усувалася з під впливу ЦС. Ми не мали екзекутиви над тим, що робиться з кредитами. Щойно від 1930. р. це робимо, але не робилося давніше. — Хибою універсалізму є нахил до охоплювання щораз то нових ділянок, без огляду на фонди та інші можливости. До того підштовхували всі, перегляньте лиш політичну пресу: все „розбудовувати" та розбудовувати; зробити це мали ПСК. Вони однак завели; будовано греблю не після ставу.

Промовець простує погляд А. Жука, що споживча кооп-ія не причинилася нічим до розбудови кредитової і молочарської. Маслосоюз виріс при допомозі спож. кооператив і ПСК. Він сам повстав при допомозі станиславівського ПСК, який дав перший кредит а низові кооп-ви дали поруку.

Не можна недоцінювати ролі споживчих кооператив. Поява кожного ПСК зараз знижує місцеві гуртові ціни на 10—20%. В Глинянах відразу впали ціни як лиш появився склад Ц. Союза. Я є свідомий того, що за 1—2 роки збудуємо окрему яйчарську збутову централю з тих кооп-в, що заінтересовані в тім ділі.

Щож до розбудови низової сітки спеціяльних с. г. кооператив, то занадто відважно кидаємо помисли в тому напрямі, спеціяльно що до районових г. с. кооператив.

На тлі співпраці ЦС з Нар. Торгівлею ширяться байочки. Тверджу, що через ту співпрацю не подорожується товар ані не ведеться подвійної роботи. Є плюси, є й мінуси. Однак мимо того ведеться агітація за передачу спож. відділу Нар. Торговлі. Про дальшу спеціялізацію не можемо мріяти поки є кріза, поки не стягнено боргів. Навпаки, бачимо, що в англійській, німецькій, польській кооперації приходять до універсалізму. Кооперативи „Społem" вимагають від Свого союза, щоби він закуповував від них теж збіжа і ін. продукти.

К. Коберський (РСУК) Мимо спротиву А. Сербина таки обстоює думку що один відділ не повинен покривати страт другого, покликуючись на висловлені вже аргументи. Противиться думці дир. Шепаровича, що кредит з рад. кооперативних джерел був здоровим. Що так не є, слідує з самих слів дир. Ш-ча, котрий ствердив, що Ц. С. не знав, на що поодинокі Союзи вжили того кредиту, значить кредит давався „взагалі", а не на конкретні операції; це й привело до негосподарного орудування грішми, як взагалі при „легких кредитах" буває. Що кредит не давався спеціяльно на яйчарські операції, видно з того, що страти на тих операціях далеко не доходять цифри 50.000 дол. уділеного кредиту. Промовець остерігає перед кредитами з державних або півдержавних джерел, бо вони не тільки приводять до негосподарности, але крім того мають все укриту політичну ціль за собою. Кооперація мусить уникати всього, що моглоб її звязати з певними політичними комбінаціями.

Розмежування відділів в централі і ПСК повинно йти передовсім по тій лінії, щоби закупочні операції (споживчих і с. г. товарів) буди відділені від збутових.

Обстоюючи спеціялізацію праці в централях, промовець далекий від того, щоби пропагувати передачу споживчого відділу ЦС. якраз Нар. Торговлі, бо ця установа не є і не хоче бути кооп. союзом чистого типу. Склади Н. Т. не можуть заступити ПСК хочби вже тому, що не мають організаційного апарату і не мають традиції організ. роботи. „Кооп. Республика" передрукувала голос „Нової Зорі" за передачею Нар. Торгівлі спож. відділу тільки з хронікарського обовязку.

І. Мартюк (дир. ЦС.): Поки збутова кооперація не станула на власні ноги, треба використовувати засоби споживчої. Я не легковажу ваги теоретичного знання і школи, але є псевдотеорії, які часто ширять непорозуміння. — Не можна агітувати за лучення союзів тим аргументом, що через те зменшиться персонал. Чим більше людей, тим більше праці. — За розборгування не винен ані РСУК ані ніхто; всі винні, люде винні, що розбудовують торги боргами. — Що до відношення між директорами і службовиками, то у Львові замітний різкий поділ на ті дві групи. Це не добре. — Просить вибачити, якщо діткнув експортівців. Є фактом, що богато їх недописало. — Що до продажі мануфактури кооперативами, то нема чого дуже жалувати, що цей діл не розвинувся сильніше, бо у цій бранжі ризико дуже велике так, що приватне купецтво ратується більше швіндлем і банкроцтвами, як солідною торгівлею.—А.Жук недоцінює прикмет повоєнної кооперації. Того розгону, що нині, перед війною не було. Не передвоєнні придбання („камениці") стали основою розвитку нинішної кооперації, бо є ще й нині ряд кредитівок, в яких є і камениці („Віра" в Перемишлі, каса в Заліщиках і т. д.) а життя все таки в них нема. Нинішна кредитова кооперація працює іншими методами: наперед будь членом,

складай ощадність, а тоді можеш просити й позички. — Нар. Торговля, з вини своєї централістичної структури не вспіла опанувати споживчої торгівлі. В Центросоюзі і ПСК є більше життя; хибою є, що ми в час не стягнули до центра з краю більших капіталів. — Без організ. відділів союзи не можуть бути. Організаційний апарат, в тім числі і ревізори РСУК, мусить бути як найблище села. В РСУК мають лишитися інспектори, всі інші, і то найкращі сили повинні бути розміщені по краю. — Що до кредиту на збутові операції, промовець думає, що кредит потрібний, але тільки тим, що вже ведуть збут продуктів.

Р. Раковський (референт) у кінцевій відповіди предкладає обширні цифрові зіставлення з діяльности кооперативи „Надія" в Купчинцях, яка виконуючи совісно прінціп універзалізму, розвинула ріжноманітну діяльність (споживчий відділ, вугіль, погної, збіжа, мясарня, цегольня) але через те й попала в труднощі. Промовець приводить на память приклади ПСК, котрі стративши на яйцях, захитали через те і свої споживчі відділи, а там і членство (кооперативи). Покликуючись на приведені приміри референт обстоює свої виводи про необхідність спеціялізації кооператив.

Справа централізації сільських кооператив.

(Продовження дискусії).

Відомо, що теперішне скрутне економічне положення нашого села відбивається фатально на розвою сільських кооператив. В звязку з тим появляються проєкти такої реорганізації нашої кооперативної системи, якаб дала змогу щасливо перебути теперішне скрутне положення. Одним з таких проєктів є проєкт повітової централізації наших сільських кооператив, а саме заступлення теперішної сіти однокрамничих кооператив системою повітових з філіями по всіх селах повіту.

Той проєкт сам собою дуже влучний. За ним промовляє обставина, що при теперішному розбиттю кооперативного руху наші кооперативи не можуть як слід розвиватися.

На то складаються слідуючі причини. При теперішному положенню адміністрація кооператив є дуже коштовна, бо кожда кооператива мусить мати цілу платну управу. Кожда кооператива поносить поважні кошти достави товарів, а дуже часто, коли не розпоряжає в достаточній мірі оборотовими фондами, то мусить або послугуватися лихварськими позичками, або світить пустками, а тим самим тратить свою і так скромну клієнтелю. В наслідок того кооператива при скромних оборотах, а високій адміністрації або терпить вічні дефіцити, або мусить високо обтяжувати товари, що річ зрозуміла мусить знову відбиватися на зменшенню клієнтелі.

Дальшою хибою теперішної системи є брак кооперативної карности, що проявляється в полагоджуванню кооперативами закупів товарів та продажі рільничих продуктів поза ПСК, що не дає цим останнім змоги розвинутися як слід.

Централізація кооператив на терені повітів запобіглаби в значній мірі цим хибам, бо обнизилаби кошти адміністрації (в кождій місце-

вости лише один платний крамар, одна платна управа на цілий повіт) кошти достави товарів (бо товари доставлялаби одно авто чи фіра всім крамницям повіту), а врешті централізувалаби всі закупи товарів, чи продаж рільних продуктів у повітових союзах, що дасть змогу відповідної розбудови кооператив висшого ступня.

Однаково-ж мимо цих добрих сторін ця система малаби певні хиби, яких не можна не підчеркнути.

При кооперативах, що працюють на терені одної місцевости члени є більше заінтересовані долею кооперативи, уважаючи її за щось свойого. Грає ролю між иншим також матеріяльний лучник, яким є членський уділ.

Коли-ж ми малиби кооперативи повітові, де булоби можливим істновання крамниць у місцевостях, де не булобу ані одного члена кооперативи, то це потяглоби за собою певні некористи. В першу чергу не булоби виглядів на постійне побільшування числа членів та на скооперовання всеї людности. Попри те населення не звязане з кооперативою матеріяльно (при помочи уділів), та позбавлене впливу на її справу гляділоби на неї, як на щось зовсім чужого та не булоби зовсім заінтересоване її успіхами.

Проте ми мусимо шукати виходу, який погодивби ті два типи. Цей вихід мігби полягати на сполуці і централізації кооператив на терені повіту з захованнєм правної незалежности льокальних кооператив.

Я представляю собі це в слідуючий спосіб. В кождому повіті повсталаби кооператива з обсягом ділання на цілий повіт. (Найрадше в дорозі зміни статуту котрої небудь з сильнійших істнуючих уже споживчих кооператив. Де булоби можливо тою централею ставби сам ПСК.)

Та кооператива видержавилаби всі кооперативні крамниці свойого району. При тому всі кооперативи віддають районовій кооперативі всі свої фонди і інвентар, яко позичку опроцентовану після кождочасної есконтової стопи. (З тим, що кооператива має право вицофати частину резерв. фонду тоді коли задумує ужити його на будову свойого дому). Всі надвижки, які кооперативі остають по щорічному розділі зиску вона льокує рівнож в районовій кооперативі.

Районова кооператива уміщує в кождій кооперативі свойого склепаря зглядно управителя (при більшекрамничних кооперативах), який є відвічальний перед управою районової кооперативи за цілість діяльности кооперативи.

З чистого доходу який остає по виплаченню дивіденд своїм членам та по опроцентованню капіталу вложеного до обороту, кооператива виплачує певну частину, нп. половину кооперативам відповідно до їх оборотів. Виплачування дивіденд та товарових зворотів членам і взагалі диспоновання чистим доходом належалоби — річ зрозуміла — до загальних зборів льокальних кооператив.

Користи з того рода централізації наших кооператив булиби величезні. По перше відтяженоби ПСК до яких тепер належалиби лише завдання пропагандові та люстраційні (але й ці останні булиби обмежені до мінімум в звязку з переняттям всіх торговельних агенд районовою кооперативою). Рівночасно то улекшилоби незвичайно книговодство та білянсовання всіх кооператив.

Централізація всіх оборотів у кооперативах другого ступня позволилаби інтензивно розбудовувати вищі ступні кооперації.

Це рівночасно сильно обнизилоби кошти адміністрації, бо управи льокальних кооператив, до яких належалиби виключно завдання пропаганди, моглиби працювати безплатно а попри те заосмотрювання кооператив у товари булоби о много дешевше, (відпалоби обтяжування подвійне ПСК і кооперативами а по друге тому, що районові кооперативи малиби величезні обороти). Це становилоби велику атракційну силу для населення і причинилобися до інтензивної розбудови кооперативного руху по селах.

З огляду на те, що в кождій місцевій кооперативі булиби платні тільки крамарі, можнаби їх оплачувати відповідно високо (особливо управителів місцевих кооператив) що далоби змогу обсаджувати ті місця людьми з середньою кооперативнею освітою; (що з одної сторони далоби варстат праці кільком тисячам абсольвентів кооперативних шкіл), та причинилобся до розбудови нашого кооперативного шкільництва, чи то инших безробітних інтелігентів, які доповнилиби свою освіту відповідними кооперативними курсами; це далоби змогу поставити наші кооперативи на відповідний уровень, а з другої сторони кинулоби на наші села кілька тисяч незалежних освічених людей, які відігралиби визначну ролю в організаційній роботі на селах й піднеслиби їх на відповідний уровень.

З другої сторони булаби при тому захована звязь межи кооперативою а членами та бувби імпульс до щораз дальшої розбудови нашого кооперативного руху, який тоді в виду реальних користей, які даваливи кооперативи членам, йшовби о много скорше.

Мр. Р. Верес.

З ІСТОРІЇ УКР. СУСП. ЕКОНОМІЧНОЇ ДУМКИ.

Піонір української економічної науки Сергій Подолінський (1850—1891).

I.

Сергій Андрієвич Подолінський народився в 1850 р.[1]) в родині богатого поміщика в Чернигівщині, що був високим урядовцем при дворі російського царя і належав до другорядних поетичних зорь „Пушкинської плєяди“.

Хоч його батько й був лібералом, але до українського руху ставився негативно. Як поет він склав одного разу на адресу київських свідомих Українців між іншим таку епіграму, що добре характеризує його до них відношення:

„Недавно клуб свой завели
Здѣсь хохломаны - демагоги
И мужика произвели
Едва - едва не в полубоги.“

Його сину, Сергію, якраз й судилося піти шляхом тих, висміюваних батьком „хохломанів-демагогів“: всього себе віддати на службу українській справі.

---

[1]) По данним санаторії в Монпельє і брата в перших — в 1851 р., а на його надгробку вирізблено 19 липня 1850 р., — ми надали віри останній даті, що звпада й довідкою III відділу російск. департаменту поліції.

Коли Сергію сповнилося тільки 17 років, він (1867 р.) вступив вже в число студентів Київського університету, природничого факультету. В час студентування він захопився радикальними ідеями, з осібна в 1870 р. одвідував виклади відомого потім професора політичної економії, першого марксіста в тогочасній Росії, Українця Зібера про вчення Карла Маркса. Коли в царині суспільно-економічній він був в якійсь мірі учнем Зібера, то на час закінчення університету, в 1871 р. він перейшов також національно-українські впливи, з осібна є відомости про впливи на нього В. Антоновича та О. Русова. Все то зробило з нього свідомого Українця.

По закінченню унів. студій 30. XI. 1872 р. він разом з проф. Зібером[2]) од їхав за кордон. По дорозі в січні 1872 р. зупиняється на тиждень у Відні, де навязав українські знайомства, що потім знадобилися йому в його революційній діяльности. В дальшій подорожі входить в тісні стосунки з політичними емігрантами, особливо зближається з відомим рос. соціялістом і одним з революційних ідеольоґів проф. П. Лавровим, що став редактором „Вперед"-у. Літом 1872 р. за посередництвом Лаврова в Лондоні у Енгельса знайомиться з Марксом, з яким потім, як побачимо далі, мав листування. Словом, двацятьлітній юнак відразу потрапив до найвизначнійших богів тогочасного соціялістичного і революційного Олімпу і розуміється, відповідно себе наекзальтував.

Розпочавши студіювати медицину за кордоном (зпочатку в Парижі), в дійсности він більше займався революційними справами, для чого з осени 1872 р. перебрався до Цюріху, найбільшого на той — впрочім дуже не довгий — час осередку еміграції з Росії всіх відтінків, стаючи в опозицію до пануючого в „русскій кольонії" бакунізма.

При заснуванні російського закордонного революц. органу „Вперед!" (1872—73 р.р.), що мав воювати з бакунізмом, по словам самого його редактора П. Лаврова Под-ий зробив йому дуже велику поміч (див. Лаврова „Народники-пропагандисты", в „Матеріялах для Исторіи Русскаго Соц.-Революц. движенія № 5, Женева. 1895 ст. 53-54); давав власні гроші на „Вперед!". Видавці листування Лаврова кажуть, що Под-ий був головним помішником Лаврова в організації видання „Вперед!", вів усі зносини з Росією, завідував збором грошей на видання, експедицією до Росії друкованого матеріялу; він же, очевидячки, вів справу про закупку дому для „общежитія" („Былое", кн. 30, 1925, № 2, ст. 19). Одна з діяльних учасниць цюріхського гуртка 1872 — 3 р., Ольга Любартович, в своїх спогадах („Былое", 1906, 6, ст. 131) свідчить про теж саме: „С. Подолінський був вірним другом і поклонником П. Л. Лаврова". (У обох останніх випадках я користуюся наведеннями акад. М. Грушевського — „Україна, 1926, кн. 2 — 3 Київ, ст. 9 — 10). Цікаво, що „Вперед" в липні 1873 р. вийшов одночасно з працею Бакуніна „Государственность и Анархія" (1873). Були то на той час провідні ідеольоґічні публікації: перша ставила ціллю „робочий социялизм", не будучи в силі визволиться від анархізму, друга була просто анархічною. Молоді, в тім числі й Под-ому, було над чим діскутувати. Начитавшись тих „евангелій", починаючи з 1873 р., молодь „ходила в народ".

[2]) Зібер ше вернув до Київа і з початку 1874 р. почав викладати політ. ек. і статистику юристам та історикам.

Серед соціялістів з Росії, що тоді все були народниками, панував погляд — по свідченню П. Лаврова — що вони і в особистім житті своїм повинні втілювать ті вимоги, що випливають із соціялістичних засад.

Звідси стремління до особистого самоудосконалення і саможертв. (Це розходиться дуже, додамо од себе, з практикою европейських адептів соціялізму, де напр. і нині серед дуже лівих соціялістів можна спіткать міліонерів).

Захоплений революційними настроями юнак Под-ий, з родини винісши звички добре устаткованого життя, під впливом того переконання й собі не хоче дозволяти більшого комфорту, ніж мали инші революціонери. Він добровільно накладає на себе аскезу, живе не доїдаючи, а отримувані великі гроші од батьків віддає незаможнім товаришам та фінансує революційні заходи. Той режім „життя по природі і правді“ потяг за собою виснаження організму, хорість і в наслідок того навіть глухоту...

Літом 1873 р. одбулася в Цюріхові конференція соціялістів з Росії та України, в якій прийняв участь Под-ий, зайнявши місце на лівім її крилі з ухилом в бік бунтарства.

Як завважено вище, він близько стояв до веденого Лавровим часопису „Впередъ!“ і з початку 1873 р. Драгоманову не раз доводилося з Под-им спорити з приводу програму „Вперед-у“, при чім Под-ий зоставсь „впередчиком“ досить переконаним[1]). На літо 1873. Драгоманів підмітив, що централістично-великоруські тенденції і інші причини „почали вже ділити декого з розумнійших Українців, як С. Под-ий, від д. Лаврова[2])“ Це „поділення“ не значило розриву. Називаючи Под-ого „впередчиком“ одначе Драгоманів додавав „але при тому (Под-ий) був занадто Українець, щоб не сімпатизувати пробам льокалізування інтернаціонального соціялізму[3])“, над чим працював уже Драгоманів. І справді Под-ий на потонув в загально-російських організаціях і не тільки сімпатізував, але й все своє, на жаль не довге життя, пройшов дорогою послідовного українського соціяліста, по тактиці роволюціонера. Іменно таким його знали за життя і таким він одійшов в історію.

Переписавшись з медичного факультету парижського університету на цюріхський і він якийсь час проживав в Цюріхові, инколи, в 1882-3 р., наїзджаючи в агітаційно-пропагандитських цілях до Відня, де думав закласти український та навіть всесловянський соціялістичний осередок і словянську читальню[4]). В 1874 р. якийсь час жив у Льондоні. В січні—березні 1875 р, перебував у Києві, стоявши у якихсь звязках з декотрими з осіб, так чи инакше причетних до ходження в народ, хоч сам в тій формі ходження участи не приймав. (С. Буда — До біографії С. А. Подолінського. „За сто літ“, кн. V, 1930, ст. 192 і слід.). Останню ж частину 1875 р. він прожив у Відні, де з „благословення“ старої київської укр. громади, до якої належав,

[1]) М. Драгоманів, „Австро-руські спомини“, Львів, 1890 р. ст. 187.

[2]) Там же, ст. 101,

[3]) Там же, ст. 212.

[4]) В 1871-2 рр. в Цюріху, навколо Бакуніна і його близчих однодумців існувала Словянська Секція Інтернаціоналу. Над організацією словянських громадівців клопотався і Драгоманів. Можливо, що Под-ий з своїм пляном загально-словянського соціялістичного осередку, свідомо йшов в тім же напрямку.

розпочав на ділі ту „льокалізацію соціялізму“, про яку казав Драгоманів. Весною 1875 р. у Відні він видав першу свою революційну брошюру „Парова машина“ (анонімно); за нею в тім же році видано й другу таку ж його книжечку „Про бідність“ (теж анонімно)[1]. Були це ті з віденських революційних публікацій, що вийшли без жадної участи Драгоманова[2]).

Зважаючи на те, що Под-ий обертався серед політичної еміграції з Росії, його називали навіть „впередчиком“. Для зясування можливих безпосередніх впливів, уважаємо за необхідне приглянутися тогочасній ідеольогії російських революційних кругів.

Соціялістичні (в широкім змислі слова) ідеї, зародившись на Заході, подібно до інших нових ідей часу, приходили до б. Росії в черзі їх появи через передову інтелігенцію з пануючих упривілійованих кляс, до яких як вже знаємо належав і Под-ий. Головне через літературу прийшли до Росії вчення Сен-Сімоністів, Оуена, Фурье, Кабе, Луі Бляна, потім Прудона, який громив соціялізм і комунізм і видвигнув до небувалої популярности анархізм. Для тої доби, про яку зараз розходиться, (доба 70 рр. і принаймні до половини 80-х), є характерним панування в револ. колах скрізь на континенті, окрім Німеччини, більшого чи меншого ухилу в бік анархізму. Про інтелігенцію з Росії можна сказати, в слід за спогадами участників, що вона була „ в чарах“ анархізму. Тогочасні російські видання і програми майже без винятку носять на собі тавро анархізму.

Перший орган на рос. мові, виразно приставший до Інтернаціоналу, „Народное Дѣло“, що вийшов 1 вересня 1868 р. в Женеві, в початковім числі розвивав таку програму „Ми хочемо повного розумового, соціяльно-економічного і політичного освобождення народа“. „Земля мусить належать тільки тим, хто її обробляє своїми руками — хліборобським громадам. Капітали і всі знаряддя праці — робітницьким асоціяціям“. Що ж до політичної організації в майбутнім, то вона „повинна буть нічим іншим, як свобідною федерацією вільних робітників, як хліборобських, так і фабрично-ремісничих артілів (асоціяцій).“ То мало означати „остаточне зруйнування держави“, „викорінення всякої державности“, „повну волю для всіх народів, нині пригнічених (російською) імперією“, і „федерацію з низу вверх для тих, котрі захотять буть членами русскаго народа“[3]).

Але хоч ця програма й припасована до програми Інтернаціоналу, всеж писана рукою анархіста Бакуніна. Тільки ж і програма „Вперед-у“, що став виходити з 1873 р. аж по 1878 р., хоч і заявила себе програмою „робочого соціялізму“, далеко не була вільною од анархізму. І то перш усього по складу учасників. „Впередъ!“ за своєї появи — згадує Лавров у 1896 р, — почерпнув весь свій персонал („крім головного редактора“ — тобто самого Лаврова О. М.) із рядів б. анархістів“. „Мені згадується випадок, говорить він, коли в одній

[1]) Третьою була „Правда“, оповідання, переклад з великоруського „Хитрой механики“ невідомого автора. Видана вона, як і інші віденські брошури, коштом і заходом В. Кістки, Відень, печатня Ковачова 1875 і цілком присвячена критиці податково-бюджетової справи в Росії; врешті, там у той час ще видано було „Правдиве слово хлібороба до своїх земляків“, написане Феліксом Волховським.

[2]) Він заявив об тім про всі чотирі віденські брошури в листі 1887 р. до редакції „Przeglądu Społecznego“. („Переписка...“ з Павликом, т. V, 1913, ст. 168).

[3]) П. Лавров. — „Народники-пропагандисти 1875-77 рр.“ „Матеріалы для исторіи русскаго соціально-революціоннаго движенія, № 5, Женева, 1895, ст. 15.

розмові в Цюріхові, один з дуже впливових прихильників „Вперед-у“ в Росії, серйозно говорив в присутности своїх товаришів: „ми всі анархісти“ [1]). От хто входив у склад „впередчиків“, до яких Драгоманів, дивлячись по часу — в більшій чи меншій мірі — відносив і Подолінського. І по змісту в прінціпових писаннях впередовців (або як їх ще звали „подготовителей“) і бакуністів, була, по словам самого Лаврова, така близькість „що багацько (але не всі! О. М.) з тих статів могли б буть однаково зручно приписані, як одній так і другій „фракції“. Лавров уважав неможливим протиставлять бакуністів впередовцям, як ісповідників „анархії“ і „державности“, бо... „не тільки в літературі „впередовців„ принціп державности не зустрічав, каже він, особливого захисту, але й особи найбільш впливові в їх групах були всего скорще федералістами, а не централістами. „Впередъ!“ весь час — признається Лавров — навмисне не вступав в жадну полєміку з „анархістами“ з приводу „організації“, а значить і „дісціпліни“, боючись побільшить роздор між соціялістами“ [2]). В соціяльно-економічній области „Впередъ“ свій „робочий соціялізм“ опирав на засаду солідарности між людьми, яка конкретізувалася так: „в спільній праці на спільну користь, оддаючи суспільству всі свої сили для його розвою і беручи від суспільства лише необхідне для особистого істнування і розвитку. [3]) (підкр. комуністичної засади наше - О. М.) Зрештою, поки що обмежимося тільки ще на тім, що „Впередъ!“ визнавав себе органом „русских социалистов-народников“ [4]). — Цего нам виставчає, аби перейти до розгляду двох ранніх публікацій „впередчика“ Подолінського.

(Далі буде). *Проф. О. Мицюк.*

НАУКОВА ОРГАНІЗАЦІЯ ПРАЦІ.

Раціоналізація бюрової праці.

(Продовження)[5].

Нормалізація паперу. Папір є найважнішим матеріялом бюрової праці з величезною ріжноманітністю призначень. Ця ріжноманітність утруднює нормалізацію, бо очевидно не ходить тут тільки про папір на листи, але також на ріжні друки, формуляри, растри, книги, ітд. З другої сторони потреба нормалізації саме тут пекуча, бо залежно від звичаїв, забаганок, випадку, і хто зна ще чого, папір у своїм ріжноманітнім характері виступає в безліч форматах. В листуванню вживаються два основні формати: фоліо, що служить головно для зносин зі поміж урядами, кварт, що його вживається найбільше в торговельнім листуванню; крім того існують ще похідні форми, себто їх половинки ітд. Коверт тих кільканацять родів. Але коли ще узглядниться папір на друки, формуляри ітд. то форматів буде страшно багато з невеликими ріжницями в розмірах уживаних без жадного льо-

[1]) Теж, № 6—7, 1896, ст. 230.
[2]) Там же, ст. 250-51.
[3]) Там же, ст. 87-88.
[4]) Там же, ст. 123.
[5]) Гляди „Кооп. Р-ку“ за травень б. р.

гічного звязку. Просто хаос! Це очевидно відбивається і на вигляді тек, та скринок для переховування паперів; по части вони теж ріжної величини, по части папери в них: одні треба загинати, інші вистають поза другі. Знова хаотична маса. Що гарно ведена канцелярія може поборювати такі трудности, це також правда, але з великою витратою зайвої енергії та ледви чи з повним успіхом. Не інакше по бібліотеках, де ріжні формати книжок унеможливлюють усякий льогічний порядок[1]) і забирають надто багато місця. Про листи в приватній кореспонденції та нефахові книжки, нпр. „аматорські" видання нема що й говорити.

Наведені тут коротко і зовсім не вичерпуючо невигоди ріжноформатовости паперу має усунути нормалізація. Її завданням є створити тільки один підставовий формат, за яким промовляли би річеві та психольогічні аргументи, то значить вибрати такий формат, щоби всі похідні формати можна було творити з нього простим переполовиненням; врешті звести до цього основного формату і його похідних усю ту хмару найріжніших форматів і форматчиків, яка так утруднює раціональне поставлення праці в канцелярії. Нормалізаційний процес обіймає крім формату також краску, якість паперу, але найважніше тут і найвиразніше виступає питання формату.

Першим ініціятором нормалізації паперу був Lichtenberg, при кінці XVIII ст.; відношення боків формату мало бути як 1:2 (1:1·414), бо при такім відношенні формат має цінну прикмету, що після поділення його на дві половини відношення боків у половинці залишається теж саме: довший бік половинки рівняється коротшому первісного формату, коротший бік половинки половині довшого первісного формату (геометрична подібність). Ця думка появилася потім у розпорядженню французького конвенту (1798) і в Оствальда (1911), а врешті коли під впливом воєнних ощадностей взялись до того з р. 1917 окремі воєнні установи, в р. 1920 лягла в основу міжнародній нормі. За вихідну точку взяли поверхню 1м^2 і постепенним діленням, усе на 2, створили низку конкретних форматів позначених числами, яка творить геометричний ряд о 13-ти членах.

Крім листового паперу нормалізація торкнулася очевидно також коверти.

Дальше приходить нормалізація ріжних друків, растрів, формулярів, у відповідній величині, книжок, врешті тек і скринок на переховання паперів.

Значіння нормалізації паперу дуже далекосягле. В першу чергу уможливлює порядок і виховує до нього, діє психольогічно, починаючи від дітей, оскільки завести нормалізованість форматів вже в школі, як це зробила Швайцарія, і до урядників, які постійно з паперами мають до діла. Але її значіння є також матеріяльне. Досвід показав, що пересічно в листуванні більше як $^1/_3$ листового паперу залишається невикористаною і що зменшення формату до нормалізованого є зовсім доцільне. І нпр. у межах Чехословаччини це дало би річного заощадження приблизно 500—600 тон паперу. Ще важніші булиб заощадження при вироблюванню паперів вже тільки одного (основного)

[1]) Бо неможна назвати льогічним порядком, коли книжки уложені не по змісту, по авторам, по мові, тільки по випадковій величині. Одначе брак місця приневолює до того. Навіть величезна бібліотека міста Праги бере це на увагу.

формату без ніяких відпадків. Далі заощадження при друкарських працях, де треба вимірювати дуже точно. Одностайний формат збільшує також масовість продукції. Заощаджують рівнож на часі й труді урядництва, котре вимірює, вичислює, замовляє друки і т. п. І розуміється — є заощадження з одностайности і кращого порядку. Нормалізація паперів і друків в 60 цукроварях у ЧСР (1917) знизила суму плачену друкарні річно з 1.000.000 кч на 700.000 кч. (завдяки масовому виготовленню однакових друків). Інж. Розенбаум, директор Чес. нормалізаційної спілки (ceska spolecnost normalisacni CSN) оцінює приблизно заощадження тільки з того одного приводу в цілій республиці річно на 1.000.000.000 кч. Дальші заощадження мають місце вже внутрі самих закладів, що нормалізували папери. Нпр. велике промислове підприємство (15.000 робітників і службовців) мало 1.780 родів ріжних друків, з річним запотребуванням на 4.000.000 штук з загальною поверхнею паперу 240.000 м² і 68 ріжної величини коверт в тім 22 якостей паперу а 150 конкретних втягів. Всіх форматів було 950. По нормалізації матиме приблизно 1.500 сортів, запотребування 3,5 міліона штук з поверхнею 200.000 м² і тільки 6 форматів коверт, в тім 12 типів і 3 якости паперу. Всіх форматів — 10! Почтовий уряд чековий зредуковав кількість форматів з 275 на 8, коверт з 43 на 5. У грошах такі заощадження годі так зразу оцінити. Розуміється, що така нормалізація має тільки тоді сенс, коли основних форматів не ріжуть дальше на довільні частини і форми та коли продуценти точно придержуються розмірів (на мм!).

Значіння нормалізації з природи речі тим більше, чим більше одиниць, підприємств, установ, у чим більшій кількости держав заводять нормалізовані формати. „Нормалізація“ в поодинокім випадку навіть ex definione нормалізацією не є. Досі низка держав приняла і визнала нормалізований формат: Фінляндія, Швеція, Норвегія, Польща, Німеччина, Чехословаччина, Угорщина, Австрія, Швайцарія, Бельгія, Голяндія і СРСР. Але що значить нпр. у Чехословаччині саме тільки „визнання“, коли більшість міністерств (у тім числі і шкільництва!) і урядів нормалізованого формату не вживає, коли не вживає його багато підприємств, коли по крамницях годі дістати в роздріб нормалізований папір. Правдоподібно не інакше з тим і по інших державах, з виразним виїмком хіба Швайцарії, може й Німеччини. Потрібний тут натиск згори.

Формуляри. Про значіння формуляризації була вже мова. Головні дані самого формуляра є слідуючі. Передусім нормалізований формат, з огляду також на машинізоване або хочби й ручне прописове книговодство. Відступи, лінії ітд. мусять бути точнісенько виміряні і раз на все унормовані. Важно також, яким способом виготовлюється формуляри: друком, розмножувянням, наштемпльовуванням. Формуляри мусять дальше відзначатися рухомістю і придатністю до прописів, евент. в комбінаціях, з ріжним текстом, але з однаковими числами а почасти й основними даними. Такі комплекси можна виготовляти чи підготовити згори, щоби потім вистарчило всунути їх готовими до пропису, ручного чи зокрема машинового (нпр. Endlos - або Schuppen-Formulare, але вони дорожчі). Момент підготованости засобу чи матеріялу праці, що проявляється взагалі в існуванні формулярів, досягає тим ще вищого степеня.

Розріжняльність має для формулярів велике значіння. Свого часу роздавалися голоси проти нормалізації формату цінних паперів, саме з огляду на небезпеку значного зменшення в такім разі розріжняльности. Але користи з нормалізації величезні. В випадку цінних паперів, які вже дальше не беруть участи в праці, як матеріяли до дальших виконів, а тільки залишаютьтя, як маєткові документи, сумніви що до вигід нормалізації з огляду на розріжняльність, ще можливі. В випадку - ж формулярів (друків, растрів ітд.) сумніви виключені. Розріжняльність можна зберегти ріжноманітністю краски. Нпр. у банках касовий формуляр при вплатах білий, при виплатах червоний; листи для картотеки в прописовім книговодстві одного підприємства мають край зелений, оскільки вони під річеві рахунки, червоний — оскільки під вислідні рахунки і т.д. Одначе непрактично було би вживати багатьох красок і відтінків, бо при. штучнім освітленні контрасти виходять за слабо. Замісць фарблення всего паперу можна вживати пофарбовання тільки країв, означування кольоровими штемплями, врешті і такимиж рухомими значками. Цікаві є комбінації, при яких не тільки папери одного роду, нпр формуляри, мають одну краску, але ту саму, і інші засоби, які до них мають тісне відношення. Нпр. так означені є книги, теки, в яких переховується дотичний матеріял, формулярі, що служать до призначень, в обсяг яких входять саме ті книги і под. Розріжняльність зрештою має місце і в таких подробицях, як сплощення штемплів зі сторони зверненої до працюючого щоби не мав сумніву, чи не вдарить „догори ногами“; як записи до одної книги, як що кілька осіб до неї вписує, то тоді ріжної краски атраментом (олівцем); парафи директорів, прокуристів ітд. на паперах.

Знакування або символіка теж може служити для розріжняльности, але більше служить для порядку. Нпр. всі відділи означиться раз на все скороченнями (в німецькім промисловім підприємстві нпр. всі технічні відділи мають першу букву т, всі торговельні, купецькі к; друга буква означає конкретний відділ: отже т д, технічна дирекція, к д купецька дирекція ітд.) Знакування може послугуватися буквами (згл. складами і словами), цифрами, знаками, красками і комбінаціями перечислених способів. Бажано, але трудно це здійснити, щоби між знаком і змістом існував якийсь звязок (річеві означення).

Р. Димінський.

КООПЕРАТИВНЕ ВИХОВАННЯ І НАВЧАННЯ.

Про те, що є у нас доброго, а про що ми не знаємо, або знати не хочемо.

В Кооп. Респ. ч. 7—8 невідомий мені кооператор захоплюється кооперативним вихованям у Польщі. Головним предметом його захоплення є невеликий журнальчик п. н. „Єдносць“ (Jedność), квартальник молоді кооп. школи в Козєніцах, статейка про річну школу кооп. в Наленчові, написана ентузіястично її учнем і звістка, що у Варшаві повстає від вересня ц. р. трилітна кооп. школа польського споживчого кооп. Союзу.

Про усі ці і ще про деякі невідомі нашому кооператорові кооп. школи писав я якраз в тому числі Кооп. Республики стр. 254—262, знаю їх програми та читав журнальчик „Єдносць". Мимо цего обстаю при своїй гадці, що найстаршою кооперативною школою на терені б. Австрії, а також у теперішній Польщі є наша Торговельна Школа і то не тільки через обовязкову науку кооперації, але передовсім через дух, яким переняті її учителі. В школі або на курсах кромі постійних сил учительських, з котрих кождий більшу або меншу бере участь в кооперації, працювали або працюють такі кооператори як пок. перший її директор проф. Р. Залозецький, президенти кооп. централь інж. Ю. Павликовський, Др. М. Волошин і О. Луцький, дир. Капуста, ред. Гаврилко, Др. Коберський, інж. Храпливий, Др. Корчинський, інж. Ольховий, дир. Савойка і др.

Думаю, що ці імена дають запоруку плекання кооперативного духа в школі. Яких вихованків дала школа і її курси хай скажуть управи установ, в яких вони працюють, а є їх сотки занятих у всіх видах і ступенях нашої кооперації від низових починаючи, а на львівських централях з РСУК на чолі кінчаючи.

Належить ствердити, що виховання співробітників для наших кооператив є статутовою постановою школи а в пляні навчання кооперація є поставлена як окремий предмет науки. Складається вона з науки історії і теорії кооперації на I і II р. а книго—і діловодства на III р. На курсах викладається історію, теорію і організацію кооперації, та звертається там увагу на потреби кооперації при науці других предметів подібно як і в школі. Наука ведеться головно на основі видань РСУК, та власних викладів доцентів і пляну виробленого А. Гаврилком і Д. Коренцем, який м. і. зацікавив організатора польської кооп. школи у Варшаві.

Кооперація в приміненні до наших потреб і життя є часто темою шкільних виробів учнів; таких статтей як в „Jedności" можна серед них набрати не мало. От хотяйби в мин. шк. році матуральною темою було: „як належить перебудувати господарське життя нашого села" і у всіх без виїмку виробах кооперацію поставлено як одинокий засіб піднесення нашого села. Поза тим в школі уладжується кооп. свята, пренумерується свої і чужі кооп. видавництва, які молодь часто спільно читає і передискутовує на засіданнях свого кружка, вона теж дає відчити на кооп. теми і сама веде шкільну кооперативу. Є теж між молодю зорганізована научна поміч для слабших учнів, та клясові громади для удержання ладу в клясах і між учнями при помочи товариських упімнень і судів. Правда, учні школи не видають свого журнальчика, та наша школа одинока того роду, має загалом 250 учнів в школі і на курсах, тож відки взяти засобів на таке видавництво, коли у нас не дуже то ГКЧ і КР читають? Позатим чи з такого видання так великий хосен, чи нема небезпеки розмножування молодих, недоспілих графоманів, бо хто з учнів має дійсно дар писання найде місце в ГКЧ.

Вкінци слід признати, що дійсно в школі нема кооперат. пласту, та кождому чей повинно бути відомо, що український пласт розвязаний властями.

Д. Коренець.

З ЖИТТЯ КООПЕРАЦІЇ.

Зміст резолюцій ухвалених на Заг. Зборах РСУК 30. VI. 1931.

1. Про господарську крізу.

Зібрані на Заг. Зборах РСУК делегати укр. кооператив всіх видів стверджують, що край наш находиться над берегом руїни в наслідок господарської крізи. Безсердечна політика цін промислових, торговельних і банкових картелів привела до нечуваного розіпяття (ножиць) між цінами виробів промислу і продуктами села, в наслідок чого від ряду літ доробок праці селянства переходить в руки названих кругів, збогачуючи їх коштом зубожілого села. В наслідок того зменшилася купна сила села а далі прийшов застій в промислі а за ним важке безробіття. До того прилучилася економічна політика держави, котра стояла і стоїть по стороні капіталістичних обєднань, а будучи сама монополістом многих ділянок нар. господарства теж держиться політики високих цін.

Збори висловлюють погляд, що кріза завинена хибами капіталістичної системи допоможе кооператорам розкрити очі всього працюючого населення на дійсні причини нинішного господарського лихоліття. Кооператори повинні використати цей час загального схвилювання для енергічної пропаганди думок про кооперацію; в першій мірі вони мусять подбати про добре ведення самих кооперативних установ, бо це буде найкращою агітацією за кооп. справою, коли кооп. установи успішно перебудуть цю крізу. Правдива кооперація переборе всі форми визиску та наблизить нас до здійснення високої кооперативної мети.

2. Про боротьбу з боргованням.

Заг. Збір РСУК констатує, що найбільшою небезпекою для господарсько-споживчих кооператив стали тепер борги за споживчі товари. Крім того, що продаж товарів на кредит в споживчій кооперації противиться першій рочдельській засаді, кооператори повинні мати на увазі ще слідуюче:

1. Кредит привчає покупця до життя над стан і то не коштом нинішних доходів, а доходів майбутнього часу, які ніколи не є певні;

2. Кредит руйнує самого покупця, бо кредитовані товари є дорощі;

3. Кредит шкодить кооперативі тим, що забирає в неї оборотові фонди, які вона моглаб ужити на готовкові закупна по дешевших цінах;

4. Кредитуючи товар покупцям, кооператива є примушена сама брати товар на борг, при чім поносити кошти опроцентування того кредиту;

5. Боргування приводить до страт на несовісних боржниках, а щоби ці страти покрити, кооператива є примушена ще підвищувати ціни на товарах;

6. Ведення рахунків з боржниками обтяжує рахівництво кооперативи зайвою працею і коштами; процеси з несовісними довжниками руйнують як довжників так і кооперативи а збогачують непотрібно інших.

З тих всіх причин Заг. Збір визнає кредитування споживчих товарів з а найбільшого нині ворога кооперації і закликає управи всіх кооператив

а) негайно припинити дальшу продаж товарів на кредит;

б) постягати старі борги.

Найбільшим соромом для кооперації Заг. Збори вважають борги самих членів Управ і Надзірних Рад і від їх стягнення належить зачати боротьбу з боргами.

Резолюції ухвалені Заг. Збором Центросоюза 11 липня ц. р.

I. Зїзд представників кооперат. Союзів стверджує, шо віддовження П. С. К. може бути переведене через відповідне піднесення власного оборотового майна кожного Союзу. Це оборотове майно повинно рівнятися вартости недвижимостей та движимостей і бодай половині вартости товарового запасу.

II. Зїзд кооперативних союзів, здаючи собі справу з шкідливости продажі на кредит, доручає управі Центросоюзу перестерігати при уділюванні кредитів норму 1 : 5, себто висота кредиту, уділеного членові Центросоюзу, не може перевисшати пятикратности уділу, вплаченого до Центросоюзу.

Зноваж кооперативні Союзи повинні в акредитуванні своїх членів придержуватися норми 1:0.5 при товарах з магазину, а при товарах з посередництва — не висше, як 1:5.

Вказані норми уважається тільки переходовими, бо зїзд уважає за конечне перейти до продажі артикулів споживчих виключно за готівку.

III. З огляду на малу купчу силу села переведуть Союзи акцію товарового обміну та скупу сільсько-госп. продуктів, також займуться енергічно їх перерібкою і сортуванням.

VI Щоби прискорити перехід Центросоюзу на торговельну агентуру належить в короткому часі перевести фузію організаційно і матеріяльно слабих Союзів і створити районові, організаційно і торговельно самовистарчальні Союзи. Так само належить поступати із кооперативами І. ступня. Всеж-таки належить такі фузії переводити по дакладнім обслідуванні району і в порозумінні з Р. С. У. К. і Центросоюзом.

V. Кооперативні Союзи беруть обовязок перевести пропаганду, щоби всі їхні члени стали членами Центробанку, та щоби кооперативи всіх видів переслали по Загальних Зборах 1 проц. чистого зиску на фонд негайної допомоги кооперативам.

VI. Осуджуючи категорично творення капіталістичних синдикатів і картелів, як чинника, ділаючого на школу консумента і дрібного продуцента, анкета висказується рішуче проти їх повставання, а жадає відповідного трактування сіл.-госп. кооперації, бо тільки вона зможе оборонити село перед господарською руїною.

VII. Говорить про сплату довгів в Ц. С. до 15 жовтня ц. р.

VIII. Заг. Збори стверджують, що так дуже важна і потрібна співпраця всіх видів зах.-української кооперації, особливо в надбудовах чимраз більше поширюється. Завдяки цій співпраці зах.-украрська кооперація щасливо перебула грізний час минулої осені. Однак щоби цю співпрацю ще більше поширити, Ц. Союз і його підбудови взивають РСУК, щоби виготовив плян такої співпраці, яка уможливилаб господарне орудування фондами і дала можність поборення дотеп. розборгованости, яка спинює правильний розвиток нашої організації.“

НА ВОЛИНІ.

„Громадський Голос“ з дня 13. VI. 1931 року пише: В звязку з відомими осінними подіями в Галичині і виборчою „дійсністю“ на Волині — помічається певне заломання кооператиної праці. Це заломання є викликане в першу чергу відомими чинниками. Вони намагаються відокремити українське життя на Волині, а кооперативне зокрема — від галицького життя. І тому все те поборюється, що ледви що й натякає на єдність українських галицько-волинських інтересів. Бажаючи запобігти створенню тієї галицько-волинської єдности, висунено регіональну кооперацію, якої завданням є відокремлення волинської укр. кооперації від галицьких центрів.

В останніх часах прийшла заборона кооперативних курсів у Ковлі і Рівному та заборона в богатьох кооперативах загальних річних зборів на Рівенщині. Зате свобідно розвиваються так звані „регіональні“ кооперативи, що розбивають українську кооперативну акцію. На прикінці минулого року твориться штучно ніби кооперативна організація „Волинський Союз комунальних та кооперативних організацій кредитових та господарських“. В організаційних зборах тієї організації приймає участь, як основатель, директор Українбанку Р. Іщук з Рівного і ще дехто з волинських кооператорів.

Союз цей ріжними обіцянками та принадами надзвичайно подобаєтяся луцьким кооператорам. Серед українських волинських банків починається метушня. Обіцянка кредитів, (а гроші всім усміхаються) робить те, що волинські кооператори забувають все на світі. І національну честь і кооперативні засади і кооперативну солідарність.

Без зайвих балачок Надзірна Рада Луцького Українбанку виносить постанову вступити членом до цього Волинського Союзу бо... бо директорові того банку, хтось, десь, обіцяв 30 тисяч кредиту, якщо банк приступить до того нового Союзу. Надзірна Рада другого банку — Волинсько-селянського в Рівному, після довгих розмов і перемов, коли стає очевидним, що Комунальна Каса в Рівному бажаної позички (10 тисяч) не дасть, на знак протесту—висловлюється проти вступу до цього Волинського Союзу. Але директори банку, в яких позичка по усах текла, а до рота не попала, в своїй кооперативній праці стоять цілковито на грунті регіоналізму в кооперації.

Директор банку п. Іщук — урядник соймику, в Хоцині на зборах, 8 лютого каже селянам:

— Є ревізійний Союз у Варшаві, маємо удатися під його опіку. Є ще й Союз у Львові...

Сам на сам каже справникові Янущукові вступити до соймикової гуртівні, а одночасно відхрещується від усякої спільности з тими сеймиковими інституціями.

Подібні явища можна зустрічати і в інших укр. банках на Волині. Дирек-

тори, чи члени Надзірних Рад, звязані матеріяльно зі сильними міра сего — хочуть вислугуватися. І вислугуються...

Та характерним є щось інше. Обмірковуючи приступлення своє до Волинського Союзу ніхто з луцьких і рівенських кооператорів не призадумується над лжекооперативністю того „Волинського Союзу комунальних та кооперативних організацій“. Не думають над тим, чи слід дійсним кооператорам, а не шукачам кредитів, мати щось спільного з такою кооперативною“ організацією?!...

Щось подібне намічається і в Володимирі Волинському, де новий регіональний діяч п. Назарук Сергій теж робить кооперативну політику у передпокоях... вичікуючи, як Рівенчане, годинами ласки тих, що можуть дати кредити. Але п. Назарук, яко чоловий опікун володимирської кооперації, видумав нову — так звану регіональну клясовість у кооперації. Геть з кооперації всю інтелігенцію: Замість інтелігенції пропонує себе.

Можна собі уявити, як посунеться вперед кооперація, а особливо „співпраця“ п. бувшого посла з реґіональними чинниками.

Такі явища в повітових центрах, відбуваються при налагодженні нормальної кооперативної праці. Вони є причиною дійсного заломання кооперативної будови. Оздоровлення відносин в україн. кооперації на Волині є невідкладним питанням часу. Оздоровлення й направа потрібна ще й для усунення того нездорового „егоїзму“, себелюбства в кооперац[1], який за більшу платню чи кредити, нехтує кооперативними засадами“.

Про факт масового закриття кооператив на Волині гляди „Госп. Кооперативний Часопис“ ч. 25 з дня 21. VI.1931.р. (відділ „Правне Положення“). Там же подано відомости пра замкнення 17 кооператив в одній тільки Дубенщині.

ГОСПОДАРСЬКА ХРОНІКА

Ситуація на фінансових ринках світа. Найкрашим показчиком господ. ситуації є відсоткові стопи. Отже з цього погляду маємо в даний момент надзвичайно пестрий образ, який свідчить про всю напруженість положення та захитання міжнародньої господ. рівноваги — очевидно в наслідок господ. кризи. Два сусіди: Франція та Німеччина це одночасно два протилежні бігуни що до висоти дисконтової стопи: тоді як у Франції держ. банк платить $1^1/_2$ %, в Німеччині офіц. стопу піднесено до 15%! Це свідчить про те, яка недостача капіталу в Берліні а надмір у Парижі. Інші фінансові осередки: Лондон $4^1/_2$ %, Відень 10 %, Будапешт 10 % Прага 5%, Ню-Йорк 2%,. В Польщі заноситься на нову підвишку дисконта (тепер 8%, а це в звязку з вицофуванням вкладок з банків і щадниць.

Журба за доляр в Польщі. Фахова економічна преса в Польщі останніми часами не вгаває у проєктах, як запобігти явищу, що публичність тезаврує (ховає приватно) доляри, замість їх складати у банках і таким чином збільшити кількість кредитового капіталу в обігу. М і. появився проєкт, щоби держава зорганізувала (через свої банки і ПКО) доставу американських державних цінних паперів, які слід-би продавати публиці за доляри. Чи цей проєкт вдасться та чи тим способом переломиться захитане довіря до банкових установ, невідомо. Недавно виявилося, що дуже поважні фірми держать свої зайві капіталу у закордонних (голяндських) банках і т. д.

Потрясення в Німеччині. — Мораторія Гувера і „кріза довіря“. — Хвилеве заспокоєння. 20. червня ц.р. президент Ам. Спол. Держав виступив з пропозицією відложення на рік платности всіх міжнародніх довгів. Сталося це у „дванацятій годині Німеччини“, коли їй грозив повний фінансовий крах, коли за рядом менших банків полетів оден з філярів славної банкової трійці „Д“ — Да-Нат-Банк, коли заграничні капітали на лоб на шию втікали з Німеччини, коли закрито біржі, а марка втратила курс.

Якийсь час здавалося, що й цей ратівничий плян Америки зійде в нівець в наслідок опору Франції. Ця остання побоювалася прецеденсу; мовляв, попустиш цього року, та захочуть того самого і на другий рік. Франція одержує згідно з пляном Йонга від Німеччини річно 848,8 міл. марок, з чого по сплаті Америці і др. їй остає 388 міл. марок. Отже цеї суми Франція зректися не мала охоти, та врешті уступила, очевидно давши себе переконати, що краще на рік відкласти міліярд, як ризикувати втратою многих міліярдів, а може й усіх.

Все таки довгий опір Франції зіпсу-

вав богато з того враження, яке викликала в цілім світі звістка про пропозицію Гувера. Коли в днях по Гуверовім виступі Европа наче легше зітхнула, то в скорий час після того зачав повертати попередній нервовий настрій і недовіря до положення в Німеччині. Руни вкладників на банки і каси скріпилися опять; до того прийшли ще нові відомости про дефіцити державної господарки. Найгірше вдарило по господарці краю власне те внутрішнє недовіря, яке привело до того, що громадянин вважає певнішим держати свій гріш у своїй кишені, як у банку (щадниці). „Коли так піде далі, — пише Konsumgenossenschaftliche Rundschau — то банки не зможуть виконувати свойого завдання постачання кредитів господарству а в слід за тим прийде руїна всіх тих підприємств, що опираються на банковім кредиті".

Ще до пропозиції Гувера (5. червня) видав уряд Брюнінга „ощадностевий декрет", що наробив богато шуму і викликав різкі протести з боку представників працюючого світа. З метою покриття хоч частини державного і саморядних дефіцітів в сумі 2440 міл. мар. декрет зарядив такі ощадности: зменшення на 7—14% підмог безробітним, підвищення . складок і інші погіршення обезпечень 2) погіршення опіки над інвалідами, хорими і убогими 3) редукція платень держ. урядників 4—8%, саморядних 30% 4) надзвичайний податок на платні і зарібки; подвоєння податку від бензини і бензолю і т. д.

Мораторія Гувера приносить полекшу в ситуації, але її ще не досить для того, щоби Німеччина могла нормально працювати. Тому уряд оглядається за заграничними кредитами, а в краю дав початок великій пропаґанді ,господ. самовистарчальности Німеччини" і „самопомочі". Це тепер свого рода ударний клич дня в Німеччині, в роді радянської пятилітки. З метою забезпечення загран. кредитів видає президент 8. липня другий надзвич. декрет, цікавий тим, що дає урядові право зобовязати усі великі підприємства, яких оборотові капітали перевишують 5 міл. мар. до поруки за всі ті кредити, які державний банк затягне за границею.—Це рідкий випадок примусової солідарности приватних підприємств і примусової свого рода кооперації з метою узискання кредитів. Без сумніву, є тут елємент націоналізації приватного господарства.

Німецькі репараційні сплати. Німеччина обовязана, так як стоять справи сьогодня, вплачувати річно аліянтським державам (опріч відсотків за Доусеву позичку) 1719,8 міл. марок. Ці суми поділяються ось як:

ВІРИТЕЛЬ	Річна квота	Вірителеві остає нетто (по сплаті своїм вірителям..)	
	міліонів марок		%
Франція	848,8	**388,1**	22,56
В. Британія	362,7	56,3	3,27
Італія	192,2	48,2	2,80
Бельгія	124,8	91,4	5,31
Румунія	12,3	1,7	0,10
Югославія	79,3	69,8	4,06
Греція	6,7	1,5	0,09
Португалія	13,2	6,1	0,35
Японія	13,2	13,2	0,76
Польща	0,5	0,5	0,03
Спол. держ. Амер.	66,1	**1046,1**	60,83
Разом	1719,8	1719,8	100,00

Друга і третя рубрика показують, котра держава кілько дістає фактично з німецьких репарацій (Америка 60,83%).

Відплив девіз з „Банку Польського" в наслідок фінансової кризи в Німеччині. В другій декаді червня з Б. П. відплило девіз на суму 55 міл. зол. (девізи це векслі на заграничну платність; „відпливають" вони тоді, коли банк має вирівнати якісь платности за кордоном, або коли його вкладники вибирають свої вкладки у формі заграничних девіз; і одно і друге є доказом погіршення положення банку. Місяці червень і липень були найважчі з погляду фінансової скрути в Німеччині. З цього приводу „Przegląd Gospodarczy" писав:

Польща у найкраще понятому власному інтересі мусить завше і скрізь підпирати кожне потягнення, якого метою є зменшення політичного і господарського напруження, а тим самим привернення атмосфери супокою і міжнародного довіря."

Кажуть, що їм біда, а гроші в них є. Сучасна кріза цікава тим, що в ній як рідко коли, видно її виновників. Круги великого промислу, банківництва і торгівлі надаремне плачуть з приводу кризи; всі удари кризи впали тільки на працюючі верстви і „середній стан". Що так є, про те свідчать білянси акційних спілок і виплачені ними дивіденди за 1930 р. Не менше виразно свідчить про те,факт що в банках Франції і Спол. держав нагромадилися такі маси зайвого капіталу, що відсоткова стопа упала до нечувано низької міри.

(Франція $1^1/_2$ %). Коли на днях американський уряд, для покриття своїх бюджетових недоборів розписав державну позичку, то охочих купувати цей папір найшлося 7 раз більше, як було треба. Значить капітали в посідаючої кляси є і то великі, нема їх лише на низу. Посідачі капіталів кидаються жадно на кожний більше-менше певно опроцентований папір, втікаючи хвилево з промислу, де праця і потреба капіталу обмежена, поки не вичерпаються нагромаджені запаси товару.

Дивно виглядає отже, коли на „худі літа" плачуть ті, що беруть платні кілька а то й кількадесять тисяч долярів в місяць, або горнуть дивіденди у подібних квотах. Не їм знати, що це є господарська криза.

Відгомін кризи в польській кооп. пресі. Досить пізно, але врешті заговорила і польська кооп. преса (поза „Сполем") про кризу, ножиці, знижку промислових цін і т. д. В 15. ч. „Czasopisma Spółdz. Rolniczych" читаємо статтю др. Клапковского (співробітник варш. кооп. Наук. Інституту) п. з. „Ножиці цін на селі". Автор цифрами на основі звідомлень пулавського інституту для досліду економіки дрібно-селянських господарств доказує, що ціни промислових виробів мають велике значіння для селянського бюджету. Господарства від 2—50 гектарів видали в цілій Польщі в 1929 р.:

на потреби рільного варстату зл. 963,3 міл., це є 22,0%
на потреби родинно-дом. г-ва зл. 3417,8 міл., це є 78,0%

З тих цифр видко, що головне значіння мають ціни тих промислових товарів, що заспокоюють родинні і домашні потреби (одяг, обув, харч і т. д.).

Про урядову „боротьбу за знижку цін" автор висказується цілком скептично:

„Насовується питання, якими дорогами повинна піти направа існуючого стану річей? Держава старалася піти по лінії найменшого опору, голосячи акцію зниження цін. Очевидно, що та акція, не оперта на економічних підставах, скоро мусіла закінчитися неуспіхом, після чого держава швидко вицофалася з цілої акції, публікуючи в своїх органах про „успішні результати" тої акції."

Під знаком кризи — тісніше обєднання капіталістичних кругів. 15. липня прийшло до злуки в одну організацію існуючих досі в Польщі двох конкуруючих центральних союзів промисловців: „Центрального Союзу Пол. Промислу і Торговлі" (т. зв. Левіятана), що працював головно на терені Конгресівки і „Начальної Організації Пол. Промислу", що працює в Познанщині і Краківськім районі.

Рівнож прийшло до обєднання поміщиків, що спеціяльно плянтують ячмінь.

Нові картелі. Їх реєстр неустанно зростає. 11-го травня підписано загально польську конвенцію т. зв. папи, або просмоленої тектури. До картелю приступило 21 фабрик в б. конгресівці, 14 познансько-поморських фабрик. Галицькі фабриканти тепер поспішно організуються і невдовзі приступлять до обєднання.

В тому самому приблизно часі створено синдикат рибних консервів, котрий обіймає всі краєві фабрики крім гданських, з якими синдикат увійде незабаром в пертрактації для приступлення і їх до синдикату.

На передодні організації синдикату стоять фабрики бляшаних виробів.

Поширюється на кілька фабрик лодзький картель пряжи.

Нафтовий синдикат має бути продовжений на слідуюче десятиліття так що чутки про розбиття, які кружляли в пресі, оказалися безпідставними.

Питанням найблищих тижнів є справа організації синдикату для вивозу дерева, на заснування котрого весь час дуже натискає уряд, держава, власник найбільшого експльоатаційного підприємства „Lasy państwowe".

Проти заснування цього синдикату (картелю) повстали були безоглядно деревні промисловці Східної Галичини в резолюції з дня 18. V. 1931. Одначе пізніше їх львівський деревний синдикат всеж таки делеґував своїх представників до організаційної комісії по утворенню загально краєвого картелю, який матиме одно тільки призначення регулювати вивіз дарева за кордон.

На деревній конференції в Державному Експортовому інституті дня 20 мая б. р. представники поодиноких синдикатів виставили богато застережень проти утворення нового деревного картелю. Представники уряду та Держ. Експорт. Інституту вияснили, що справи, які зустрічають найбільший спротив, як регулювання цін і мита, контроля якости товару і т. п. — це тільки завдання і цілі дальшої будучности. Після цього вияснення зібрані заявилися за започаткованням органі-

заційних праць в напрямі утворення картелю(

Союз експортерів масла, повстав в Торуні дня 25. V. б. р.

У Вильні 20. V. б. р. відбувся зїзд експортерів яєць з терену північно східних земель Польщі. Ціллю зїзду була організація Синдикату експортерів яєць.

Основано також в Білостоці синдикат продуцентів терпентини уформі кооперативи, до котрого приступило 53 фірми, репрезентуючих 134 печей і 25 теторій. На зібранні продуцентів піднесено вже ціну сирової терпентини на 8% — до 0·71 зл. за 1 кг.

Таким отже швидким темпом поступає картелізація промислу і торгівлі в Польщі.

Картель експортерів збіжа заснувався 14 липня, з осідком в Познані. Заснування картелю прийшло по вигасненню відомої польсько-німецької умови шо до спільного експортування жита. В склад картелю увійшли три групи: приватні торгівці, держава („паньствове заклади збожове" Люблин) і рільничі круги, головно познанські поміщики. Першим ділом синдикату була інтервенція перед урядом в справі задержання на далі в силі державних експортових премій на збіжа (яких безуспішність вже відома) та кредитів під реєстровий застав збіжа.

РАДЯНСЬКИЙ СОЮЗ.

Марні висліди колєктивізації. Совітська преса принесла вже цифри про вислід господарки колгоспів за 1930 р. Спершу подавали, що видайність з гектара на колгоспах має бути 10—15% більша, як в індивідуальних господарствах. Пізніше однак показалося, що це не так, що видайність в колгоспах остала та сама, що в індивід. господарствах ($8^1/_2$ q з гектара; в радгоспах (державних фільварках) має бути 10, 3q). Передбачені пятиліткою цифри збору осягнено тільки що до збіжжа; бавовни зібрано лише 80% пляну, цукр. буряків 91%, льну 86%, соняшника 63%. Нечуваний удар (як зрештою відомо) нанесла колєктивізація тваринному господарству, коли під загрозою примусового „розкуркулювання" селянство вирізало великі кількости поголівя. Стан худоби зменшився на 20%, свиний на 30%, овець 25%. В наслідок того зменшилася продукція мяса аж на 34%. (Robotn. Przeg.. Gosp. № 7). — Прихильний назагал большевикам „New-Jork-Times", в кореспонденції Дуранті доносить, що в колгоспах наступила знеохота до праці; в наслідок того скрізь заводиться акордова система оплати праці; на день 20. травня вже 64,4% колгоспів завели в себе акорд.

Після тих цифер слід запитати: для чого тільки зусиль, турбування людей, пощо ті висилки селян на північ і в Сибір (Дуранті подає їх число на 2 міліони душ), коли врешті решт мається те саме що й було в продукції збіж (коли не гірше — це ще покажеться), а кольосальний упадок в усіх інших ділянках сільського господарства? І то при великих пільгах для колгоспів як в податках, так в машинах, в кредитах та при нечуваній нагінці проти індивідуальних господарств! Мабуть недовгий час, коли Сталін виголосить нову промову проти колєктивізації; її предвісником може бути недавно проголошене обмеження дальшої „колєктивізації" (до 75% площі). СРСР безумовно йде до аграрної кризи.

Невдача з „безперервним 5-ти денним тижнем" в Рад. Союзі. Одною з новостей, введених у звязку з пятиліткою, був „безперервний тиждень". Він полягав на тім, що робітництво заведення (фабрики, бюра) ділилося на 5 груп (тиждень 5 днів), з яких кожна святкує в іншім дни тижня, а чотири шодня працюють. В той спосіб праця не уставала ні на один день (за виїмком державних свят, як річниця революції, 1 травня і т. д.), Отже з промови Сталіна 23 червня ц. р. довідуємося, шо ця новість не оправдується і очевидно буде зліквідована. Головна причина в тім, що при цій системі машина одержує кожного дня іншого робітника; в наслідок того губиться відповідальність як за догляд машини, так теж за якість виробленої праці. Самі робітники дуже невдоволені тим, що їх відсувається від відповідальности, роблячи з них мертвий механізм. Сталін у своїй промові називає це: „знеособленням", відособленням праці. Очевидно за знеосіблення праці і всі лихі з того наслідки Сталін обвинувачує не себе і партію, що наказала заводити „5-денку" і безперервку, лише—„товаришів господарників" себто директорів. Що загроза від „безперервки" мусить буту поважна, це виходить зі слів самого Сталіна:

„Знеособлення є таким бичем промисловости, який ствоює загрозу для всіх наших виробничих та організаційних досягнень пятирічки".

Сталін „радить“ вертати назад до 6-тиденного (згл. семиденного) тижня, покинувши безперервку „перейти тимчасово на шостиденну перервку“. Такою стилістичною фразою прикривається компромітацію з „далекосяглою реформою“, що мала мало не перевернути світ горі дном — ще тому рік. — Очевидно, „господарники“ тепер один на перед другого почнуть назад заводити старі порядки, хоч ще перед коротким часом кожний боявся сказати проти пятиденки одно критичне слово. Наш журнал свого часу поставився критично до цілої реформи та за те м. і. діждався вуличної критики з боку ріжних прінціпових величателів всего, що приходить з СРСР. Що вони тепер скажуть? Очевидно — мовчатимуть, а К. Р. все таки лаятимуть, бо так їм наказано.

ВСЯЧИНА.

Кари за збірки ощадностей і їх знесення. Староство в Городку яг. наложило кари (по 10 зол., або по 2 дні арешту) на збирачів дрібних ощадностей в селі Тучанах. (Яким уже способом не стараються шкодити самопомочі селянства деякі загорільці з адміністрації!) Одначе на внесений відклик відбулася 24 червня ц, р, розправа в окр. суді у Львові; окружний суд зніс кару. Це нехай візьмуть до відома всі наші суспільні діячі на місцях.

З ким воюють „Кооперативні Вісті.“ Як ми вже згадували, від кількох місяців виходить у Львові двохтижневик большевицького напрямку п. н. „Кооперативні Вісті“, Це письмо переповнене лайливими нападами на кооперативні установи, які в його очах являються „фашистівськими“ чи „соціялфашистівськими лавочками“, Хоч часопис цей розсилається безплатно по всіх кооперативах, то користи з нього кооперація матиме обмаль, бо нічого розумного негоден навчити той, кому не кооперація в голові, а сама большевицька агітація. „Кооп, Вісті“ на стільки вірно виконують свою ролю — руйнування укр. кооперації, що навіть тоді, як часом заговорять про польські порядки (про людське око треба і про це часом згадати) — то таки врешті решт скінчиться на „українських кооперативних фашистах“. Типовим зразком такого „умозапаморочення“ є статейка п. з. „ Неможуть спати, бо „викривалася “ кооперативна ідея“. Хоч стаття написана з приводу поліцейського виступу „Слова Польського“ проти укр. кооперації — то хто цю статтю прочитає, у того залишається в памяти тільки лайка проти ... „фашистівських вожак укр. кооперації“.. Навіть проєкти цілковитого знищення української кооперації не в силі закрити перед оком редактора „Кооп. Вістей“ . . . „справжніх ворогів укр. кооперації“ — українських кооператорів зі Львова!

Що значить добра школа і бистре око!

Дальші ревеляції про зиски промисловців. Якби не ця кріза, то ширше громадянство ніколи й не дізналосяб, як господарять лицарі промислу‘ і картелів та чому їх товар „мусить‘ бути дорогий. Але струну перетягнено; через розтратницьку господарку великих підприємств прийшли „ножиці“, застій у збуті; колиж до того прилучився застій в кредиті, в наслідок підірваного довіря — заговорили і про внутрішні справи картелів та взагалі промислу. Були на цю тему вже промови ендеків і соціялістів у соймі, з поданням цифр фантастичних платень, тантьєм, дивіденд і інших форм роздачі зисків між промислову еліту директорів, членів надз. рад, акціонерів і т. д.

Очевидно, прийшло й до того, що не-одно підприємство не витримало ударів кризи і попало в конкурс. І ось виходять на яву дальші факти, що досі були закриті найгустішою темрявою „урядової тайни“.

Ось крах одного з найбільших в Польщі (і в Европі) текстильних підприємств: „Widzewska Manufaktura“ в Лодзі (вона відновила тепер свою діяльність в наслідок підмоги з боку держави). Виходить на яву, що в р. 1928 чиста пенсія начального директора і головного акціонера тої фірми Макса Конавиносила річно 1,600.000 зол. (місячно 133.000 зол.) а пенсії кількох його фаміліянтів річно 1,200.000; разом побирала родина Конів 233.000 місячно.

Це один гігант польського промислу. Але не кращі відносини були й у славнім„Пе-Пе-Ге“ (Polski Przemysł Gumowy) відомій фабриці кальошів в Грудзьондзу (з філіями в інших місцях). Коли й ця фірма заявила свою невиплатність, показалося, що крім інших махінацій, як податкові обманства і спекуляції за границею, фірма залягала державі податку на 1 міліон зол. Але головний її власник і акціонер Самуіл Гальперін побирав постійної місячної платні 2000 долярів; до того ще 2000 зол. на „репрезентацію; разом кругло 20.000 зол.

місячно. Очевидно, це куди менше, як Макс Кон, але досить, щоби руйнувати як саме підприємство так його персонал і здорожувати ціни виробу. Два його помічники в дирекції побирали по 9.000 зол. місячно. Разом три директори коштували фірму 38.000 зол. місячно.

Польське суспільство на стільки схвильоване від таких вістей, що нарешті сам премєр Пристор вважав потрібним щось сказати у цій справі. Він у своїй промові в початку липня заявив, що очікує, що „sfery gospodarcze“ дадуть також примір ощадного видаткування гроша, бо нема сумніву, що „w naszej aparaturze gospodarczej istnieje przerost wysoko płatnych stanowisk, wysokich tantjem i nadmiar rożnego rodzaju synekur“... („Słowo Polskie“ чч. 182, 189 і 196.)

Батьківська добротлива порада премєра ледви чи найде хоч слабенький відгомін в серцях панів Конів і їх колєг. Їх вже просили подібним способом перед роком, щоби знизили ціни фабрикатів, та який був того результат — всім нам відомо.

Кілько має передплатників „Кооп. Республика“? „Кооп. Вісті“ турбуються видатком РСУК на наш журнал (мабуть по думці „пролєтарської“ засади „долой грамотность!“) Притім подають число передплатників К.Р. на 500, опираючись на даних бюджету РСУК на на 1931/32 р. (як відомо, бюджет мусить бути завжди дешо песимістичний). Спішимо заспокоїти редакцію К.В., що так не є; колиб він завдав собі труду поглянути в рахунок приходів РСУК за минулий рік, то побачив-би, що з передплати вплинуло тоді 10.032 зол. це є 630 повних передплат; очевидно є, як скрізь, деякі залягаючі абоненти; разом має К. Р. 980 передплатників, до того певну кількість комісових відборців. — Мабуть признасть навіть редакція К.В., що таке число передплатників наукового і фахового часопису є у Львові досі небувала річ.

Духовий побратим Кооп. Вістей — часопис „Сель-Роб“ знова турбується платнею редактора К. Р., яка, мовляв, в 1932 р. має бути підвищена. Аж таких способів вживається, щоби ширити демагогію. Хто читає кооперативну пресу, той знає, що службовики РСУК зреклися добровільно значної частини своїх поборів, в наслідок чого їх платні (разом з ними і редактора К. Р.) вже цього року зменшені! — Але що це значить для людини, якій треба каламутити воду за всяку ціну?

Про навчання кооперації в „Торговельній Школі Т-ва Просвіта“ у Львові. Директор названої школи п. Денис Коренець просить нас справити неточність, що закралася в сттатті п. з. Культ. освітня діяльність зах. укр. кооперації за 10 літ (Кооп. Респ. ч. 7-8), а саме в місци де мова про Торговельну Школу. У названій школі навчання кооперації ведеться обовязково від її оснування, це є від 1911/12 р. а не від 1927/28р.; також в р. 1929/30 викладалася історія і теорія кооперації, не лише діло — і книговодство.

НОВІ КНИЖКИ І ВИДАННЯ.

Українська Загальна Енцикльопедія. Гол. Ред. Др. Іван Раковський. Т. І. букви А — Ж. — Львів — Станиславів — Коломия, „Рідна Школа“, 1931. Вел. 8° ст. 660. (Ц. опр. в п. ск. зл. 85.) Перші анонси про те, що появлятиметься зошитами Перша Українська Енцикльопедія у богатьох викликали скепсіс, затаєний сумнів, чи вдасться ініціяторам їх намір здійснити; не лиш розпочати, а потім перервати, але й довести діло до кінця. Не основувалися вони на недовірі до людей, котрі, маючи всі дані і кваліфікації до того, підіймалися цим разом так великого і важкого діла, і на чолі котрих станула особа може найбільш до того покликана, що здобула собі в укр. громадянстві загальну пошану авторитет — здобула їх вченістю, працьовитістю, скромністю і без реклями, такої услужної і дешевої у нас. Все це давало запоруку, одначе недостаточну для того, щоб вірити анонсам, котрі не раз вже заводили. Підстави для скептичного до них відношення лежали в цілком обєктивних умовинах. Підприємство видавалося занадто відважним і ризиковним в добі нечуваної матеріяльної руїни при загально поширеній знеохочености зубожілого до краю громадянства, зосібна збайдужілого до книги і знання, аж надто великою любовою до котрих en masse воно ніколи й не відзначалося. Найкращий доказ цього маємо саме в тому, що перша Енциклопедія українського народу, котрий пишається стародавною культурою,—не припадково мабуть названа „Книгою Знання“ — появилася щойно тепер, коли всі народи старої культури такі книги вже давно мають. Наш нарід, особливо його, формально називана інтелігенцією, вища верства (за незначними, винятками) ніколи ма-

буть не відчував гостро справдішньої потреби серіозного знання.

Треба подивляти отже факт, шо саме серед таких обставин появляється книга, котрої так давно вже відчувалася потреба. Булиж бо більше сприятливі часи в розумінні обєктивних умов—часи спокою і певности за завтрішній день, але енциклопедія тоді не появилася.

Потрясення, яке ми пережили на не одно відкрило нам очі. Відкрило нам світ, широкі обрії його культури, нашу відсталість від них і наші слабости. Приходилося (часами на спіх) заповнювати прогалини і вспоспіху доганяти інші народи. Енциклопедія є одним з таких поважних кроків в цьому напрямі. Її культурне значіння є велике і ріжностороннє і не інакшим буде також її освітній вплив на широкий загал нашого народу, від розуміння і матеріяльної та моральної підтримки котрого залежатиме в рівній мірі енергія і витривалість не богів, а людей, заангажованих біля праці в Енциклопедії.

В кожному разі скептики дістали добру науку, як то непохитність і завзятість вкупі з витривалістю — так рідкі в нашій нації прикмети духа — усуваючи з дороги богато трудношів і перешкод, доконують велике діло. По кількох не дійшовших до здійснення намірах і бажаннях перша українська енциклопедія, переставши бути мрією ще одно покоління, з области ідей перейшла таки в світ дійсности і стала реальним фактом.

Перша Екциклопедія — натурально — мусіла бути загальною і українською, хочби тому, що вона є перша та тому, що такої вимагає те культурне середовище, для котрого вона призначена. Вона не є для специялістів. Маючи відповідати передовсім потребам і запитам пересічного інтелігента нашого загалу, вона мусить стати його настольною книгою. І тому також — по друге — вона належить до найбільш поширеного в світі типу малих екциклопедій.

Звідси випливала конечність поєднання вимог науковости з приступністю Енцильопедії для широких кругів нашого громадянства — джерело численних труднощів. Вона мала бути науково-популярною книгою. Звідци виходили м. ін. тудноші, звязані з визначенням обсягу її змісту (вибору гасел) з одного боку і деякі недомагання технічно-редакційної натури. Перші відносяться до обєму знання, до питання, в якій мірі мають бути заступлені в Енциклопедії ріжні його ділянки. Крім українознавства, яке мусіло зайняти репрезентаційне місце у відповідному комплексі наук і як найповніше вичерпати цю їх розвітлину — мали бути в Енциклопедії гідно заступлені також всі інші науки. І ось тут треба було великої обєктивности і безсторонности та, при знаній у учених фахівців нехіті особливо до віддалених від них галузей знання, може навіть самозаперечення, шоб зберегти міру і рівновагу в змісті такої книги, як Енциклопедія. В звязку з цим повстає питання критеріїв для оцінки важливости тієї чи іншої науки з огляду на нашу Енциклопедію. В цьому відношенні на зміст Енциклопедії могли впливати ріжноманітні становища і погляди її впорядчиків —редакторів — більше або менше слушні і угрунтовані. Одначе марною річчю є уловити такий обєктивний критерій в нашій Енциклопедії. Редактори мабуть пішли надто за зразками чужих взорів та керувалися особистими інтересами до науки і уподобаннями, улягаючи ще видимо тим чи іншим впливам зі сторони. Можна наприклад ріжно захищати погляд, зрештою слушний, що в нас вічувається найбільше потреба відомостей з области позитивних наук (а в першу чергу природничих, враз з похідними їх розгалуженями*), яких перевага в Енцикл. навіть при поверхному ознайомленні з нею кидається у вічі. Не були упосліджені також т. зв. історично-фільольогічні науки, наша нац. спеціяльність. Інші науки показалися менше щасливими і більше відсуненими на задній плян, а деякі (прим. фільософічні) просто губляться в масі цілого матеріялу.

Не зовсім корисно представляються під цим, кількосним оглядом і суспільно-економічні науки, зведені в Енциклопедії до мінімум. Економічні науки в найширшому розумінні (радше зі сумежними ділянками) нараховують тільки 259 термінів. З того на теоретичні науки — політичну економію (народнє господарство) з наукою про фінанси — припадає 88 термінів. Решта відноситься до економіч. політики, економіч. географії, історії нар. господарства і економічних доктрин, економічної освіти, преси і т. д. та ряд виразів, що увійшли до нашої науки з загальної мовної лексики. Число термінів поважно зменшилосяб, як би ми відкинули похідні вирази, котрі ми при підрахованню приймали за самостійні терміни (напр. економія, економіст, економічний і т. д.). *В. Л.*

(Кінець буде).

---

*) Підраховано, що самі технічні знання репрезентовані в Енциклопедії около 900 термінами. („Технічні вісти“ за б. р.).

Видає: Ревізійний Союз Українських Кооператив.
За редакцію відповідає: д-р Карло Коберський.

Друкарня „Час“ кооп. з від. уд. Львів, вул Вірменська 16.